

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»
освітньо-професійна програма «Менеджмент»
спеціальність 073 «Менеджмент»

**УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СВК
«ПРОГРЕС» БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ
ОБЛАСТІ**

здобувача вищої освіти **Башмакової Альони Олександрівни**

Науковий керівник: д.е.н., професор
Микола САХАЦЬКИЙ

Рецензент:
директор Навчально-наукового
інституту Бізнесу та інформаційних
технологій ОДАБА,
к.е.н., доцент
Наталія ПЕТРИЩЕНКО

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри
д.е.н., професор
_____ Г.М. Запша
« ____ » _____ 2024 р.

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки і управління

Кафедра менеджменту

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Галузь знань 07 Управління та адміністрування

Спеціальність 073 Менеджмент

Освітньо-професійна програма «Менеджмент»

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Завідувач кафедри
менеджменту**

Г.М. Запша

«_____» _____ 2024 р.

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ**

Башмакової Альони Олександрівни

1. Тема роботи: *«Управління розвитком матеріально-технічної бази СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області, науковий керівник роботи: д.е.н., професор Микола САХАЦЬКИЙ затверджені наказом ректора Одеського державного аграрного університету № 179-з від «10» грудня 2023 року.*

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи 12 червня 2024 р.

3. Об'єкт дослідження: *процеси формування та управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств.*

4. Предмет дослідження: *теоретичні, методологічні, методичні та практичні аспекти формування та ефективного управління розвитком МТБ аграрних підприємств в сучасних економіко-соціальних умовах. Поглиблені дослідження проводилися на матеріалах СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області.*

5.Перелік завдань, які потрібно розробити:

5.1. Теоретико-методичний розділ:

- з'ясувати економічну сутність, зміст та функції матеріально-технічної бази та її основних складових сільськогосподарських підприємств;
- виявити особливості сучасного управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств;
- розробити методичні підходи щодо оцінки економічної результативності управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств.

5.2. Аналітичний розділ:

- проаналізувати природно-економічні умови та ресурсне забезпечення матеріально-технічної бази виробничо-господарської діяльності СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області;

- оцінити ефективність управління розвитком наявної МТБ в аграрному підприємстві;
- обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення управління розвитком МТБ аграрних підприємств.

5.3.Рекомендаційно-розрахунковий розділ:

- обґрунтувати заходи щодо раціоналізації організаційної структури управління підприємством;
- здійснити планування потреби в матеріально-технічних засобах;
- вивчити фінансовий лізинг як перспективний напрям матеріально-технічного оновлення.

6. Орієнтовний перелік графічного та табличного матеріалу:

6.1.До теоретико-методичного розділу:

Взаємодія функцій управління виробничо-господарською діяльністю; Теоретична основа розробки системи управління виробничою діяльністю підприємства; Показники, що характеризують технічний стан основних виробничих засобів, Показники, що відображають технічне забезпечення підприємства, Показники, що відображають ефективність використання основних виробничих засобів підприємства:

6.2. До аналітичного розділу:

*Мінімальна та максимальна температура повітря в СВК «Прогрес»; Терміни надходження останнього весняного та осіннього заморозку в СВК «Прогрес»; Сезонний розподіл опадів в СВК «Прогрес», Динаміка часток видів економічної діяльності у валовому внутрішньому продукті України, %; Рис. Структура валової доданої вартості України у 2022 р., %; **SWOT-аналіз СВК «Прогрес»; PEST -аналіз СВК «Прогрес»;** Динаміка земельних ресурсів в СВК «Прогрес», Динаміка чисельності та продуктивності працівників СВК «Прогрес», Динаміка вартості основних засобів в СВК «Прогрес», тис. грн., Рис.– Динаміка первісної вартості основних засобів в СВК «Прогрес», тис. грн. Наявність сільськогосподарської техніки в СВК «Прогрес», одиниць, Енергетичні потужності СВК «Прогрес», к.с., Динаміка економічної результативності використання матеріально-технічної бази в СВК «Прогрес» Рис. 2.3 – Динаміка доходу, чистого доходу та прибутку в СВК «Прогрес», Ефективність використання оборотних засобів в СВК «Прогрес», Рівень ефективності використання тракторів в СВК «Прогрес».*

6.3. До рекомендаційно-розрахункового розділу:

Рис. - Організаційна побудова СВК «Прогрес», Існуюча організаційна структура управління СВК «Прогрес», Купівля матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб в СВК «Прогрес», Динаміка капітальних та фінансових інвестицій в СВК «Прогрес», Перелік і граничні ціни на техніку та обладнання вітчизняного виробництва для агропромислового комплексу

(станом на 08.04.2024 р.), Потреба СВК «Прогрес» в матеріально-технічних виробничих засобах та обсягах капітальних інвестицій.

7. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: *Закони України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові документи міністерств, офіційні матеріали СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області, результати моніторингу головного управління статистики у Одеській області, наукові публікації з проблеми дослідження.*

8. Дата видачі завдання: *05.10.2023 р.*

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№з/ п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи	Кількість кредитів	Примітка
1.	Визначення теми, об'єкта та предмета дослідження	25.11.2023	0,1	
2.	Отримання завдання і складання змісту (плану) кваліфікаційної роботи	1.12.2023	0,1	
3.	Складання календарного плану – графіку з підготовки кваліфікаційної роботи	2.12.2023	0,1	
4.	Написання першого (теоретико-методичного) розділу роботи	31.12.2023	1,0	
5.	Вивчення матеріалів базових підприємств	18.01.2024- 29.01.2024	0,1	
6.	Написання другого (аналітичного) розділу роботи	1.02.2024- 26.02.2024	1,0	
7.	Написання третього (рекомендаційно-розрахункового) розділу роботи	1.03.2024- 31.03.2024	1,0	
8.	Написання висновків, списку літератури	1.04.2024- 15.04.2024	0,1	
9.	Перевірка роботи науковим керівником	16.04.2024- 30.04.2024	0	
10.	Доопрацювання роботи після зауважень наукового керівника	3.05.2024- 17.05.2024	0,1	
11.	Підготовка до захисту: доповідь, ілюстративний матеріал	18.05.2024- 31.05.2024	0,3	
12.	Подання кваліфікаційної роботи на кафедру	1.06.2024	0,1	
14.	Перевірка роботи на оригінальність	7.06.2024	0	
15.	Попередній захист на кафедрі	10.06.2024	0,1	
16.	Рецензування кваліфікаційної роботи	14.06.2024- 18.06.2024	0	
17.	Захист кваліфікаційної роботи	15.12.2024- 16.12.2024	0,5	
	Всього		4,5	

Здобувач ОС «бакалавр» _____ Альона БАШМАКОВА

Науковий керівник: _____ Микола САХАЦЬКИЙ

РЕФЕРАТ

Башмакова А.О. Управління розвитком матеріально-технічної бази СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області. – На правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього рівня «бакалавр» за спеціальністю 073 «Менеджмент». Одеський державний аграрний університет, м. Одеса, 2023.

Актуальність теми. Актуальність науково прикладного опрацювання проблеми управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств спричинюється, по-перше, належністю матеріально-технічної бази до найбільш важливих складових національного багатства країни, що виступає як мірилом, так і фундаментом розвитку продуктивних сил суб'єктів господарювання аграрного сектора зокрема; по-друге, необхідністю приведення матеріально-технічного забезпечення виробничо-господарської діяльності аграрних формувань вимогам, що пред'являються до них з боку споживачів, суспільства та світової спільноти з тим, щоб максимально убезпечити людство і природу від негативного впливу; по-третє, доцільністю підвищення економічної ефективності використання всіх наявних в сільських господарюючих суб'єктах ресурсів, до числа основних з яких належить матеріально-технічна база; по-четверте, вагомістю посилення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та її товаровиробників на внутрішньому та світовому ринках, що цілком реально лише за наявності відповідної конкурентоспроможної матеріально-технічної бази; по-п'яте, соціально-економічною значущістю поліпшення життя сільського населення за рахунок матеріально-технічної бази, що вивільняє людину від рутинної ручної праці; по-шосте, нагальністю системного удосконалення управління природокористуванням та біоресурсами в сільському господарстві згідно сучасних екологічних стандартів, що значною мірою визначається станом матеріально-технічної бази аграрних підприємств;

по-сьоме, структурними зрушеннями в складі матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств в силу зростання ступеня зносу основних засобів та проведення заходів з їх належного оновлення у відповідності до потреб сучасного науково-технічно-го прогресу; по-восьме, значними втратами матеріально-технічної бази в аграрному секторі економіки внаслідок її цілеспрямованого виведення на непідконтрольну Україні територію та руйнування техніки, приміщень та обладнання з боку військ російської федерації внаслідок обстрілів сільських населених пунктів і місць знаходження основних засобів виробництва аграрних формувань.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження виступає обґрунтування теоретико-методичних положень та розробка прикладних рекомендацій щодо формування та управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств для підвищення ними економічної результативності виробничої та ринкової діяльності.

У відповідності до поставленої мети визначено такі завдання дослідження:

- з'ясувати економічну сутність, зміст та функції матеріально-технічної бази та її основних складових сільськогосподарських підприємств;
 - виявити особливості сучасного управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств;
 - розробити методичні підходи щодо оцінки економічної результативності управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств;
 - проаналізувати природно-економічні умови та ресурсне забезпечення матеріально-технічної бази виробничо-господарської діяльності СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області;
 - оцінити динаміку обсягів виробництва та реалізації основних видів сільськогосподарської продукції;
- зробити діагностику ефективності управління розвитком наявної матеріально-технічної бази СВК «Прогрес»;

- розробити заходи щодо раціоналізації організаційної структури управління підприємством;
- спланувати потребу в матеріально-технічних засобах СВК «Прогрес»;
- обґрунтувати доцільність відродження молочного скотарства як перспективного напрямку матеріально-технічного оновлення.

Об'єктом дослідження є процеси формування та управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти формування та ефективного управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств в умовах війни та повоєнного періоду. Поглиблені дослідження проводилися на матеріалах СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області.

Методи дослідження. Теоретичною, методологічною та методичною основою дослідження проблеми з управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств виступали діалектичний метод пізнання економічних процесів. У роботі застосовані такі методи дослідження: індукції і дедукції (при переході від окремих фактів до узагальнення, і навпаки, від загальних закономірностей до окремих проявів з управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств); аналізу і синтезу (при аналізі природно-економічних умов та ресурсного забезпечення матеріально-технічної бази виробничо-господарської діяльності СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області; при оцінці динаміки обсягів виробництва та реалізації основних видів сільськогосподарської продукції; при діагностиці ефективності управління розвитком наявної матеріально-технічної бази СВК «Прогрес»); монографічний (при поглибленому дослідженні оточуючого та внутрішнього середовища управління розвитком матеріально-технічної бази СВК «Прогрес»); графічний (при наведені графіків та діаграм динаміки та структури соціально-економічних процесів управління розвитком

матеріально-технічної бази аграрного підприємства). Системний підхід використовувався при узагальненні висновків з формування категоріального апарату та прикладних пропозицій з удосконалення управління розвитком матеріально-технічної бази аграрних підприємств.

Практична значущість дослідження полягає в обґрунтуванні заходів з удосконалення управління розвитком матеріально-технічної бази СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області в частині раціоналізації організаційної структури управління, планування потреб в матеріально-технічних засобах, використання заходів з відродження молочного скотарства як засобу удосконалення управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарського підприємства.

Інформаційна база дослідження управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств сформована на основі наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців, які доповнили законодавчі та нормативно-правові акти, зокрема, офіційні матеріали Державної служби статистики України та обласного управління статистики Одеської області, Національна економічна стратегія на період до 2030 року, звітність СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області, матеріали науково-практичних та методичних конференцій і семінарів, інформація з Інтернету, власні спостереження тощо.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи представлений на 80 сторінках комп'ютерного тексту. Дипломна робота містить 18 таблиць, 5 рисунків, 3 додатків. Бібліографічний список нараховує 70 літературних джерел.

Ключові слова: управління, матеріально-технічна база, виробничо-господарська діяльність, сільськогосподарський виробничий кооператив, молочне скотарство, організаційна структура управління.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	7
1.1. Економічна сутність, зміст та функції матеріально-технічної бази аграрних підприємств.....	7
1.2. Сучасні особливості формування та управління розвитком матеріально- технічної бази аграрних підприємств.....	12
1.3. Методичні підходи щодо оцінки економічної ефективності управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств..	18
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНО- ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СВК «ПРОГРЕС» БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	27
2.1. Природно-економічні умови формування та розвитку матеріально- технічної бази виробничо-господарської діяльності СВК «Прогрес» Білгород- Дністровського району Одеської області.....	27
2.2. Аналіз ресурсного забезпечення розвитку матеріально-технічної бази СВК «Прогрес».....	38
2.3. Оцінка ефективності використання матеріально-технічної бази кооперативу.....	47
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СВК «ПРОГРЕС»	54
3.1. Раціоналізація організаційної структури управління кооперативом.....	54
3.2. Планування потреби в матеріально-технічних засобах.....	59
3.3. Відродження молочного скотарства як перспективний напрям матеріально-технічного оновлення.....	69
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80
ДОДАТКИ.....	85

ВСТУП

Актуальність науково прикладного опрацювання проблеми управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств спричинюється, по-перше, належністю матеріально-технічної бази до найбільш важливих складових національного багатства країни, що виступає як мірилом, так і фундаментом розвитку продуктивних сил суб'єктів господарювання аграрного сектора зокрема; по-друге, необхідністю приведення матеріально-технічного забезпечення виробничо-господарської діяльності аграрних формувань вимогам, що пред'являються до них з боку споживачів, суспільства та світової спільноти з тим, щоб максимально убезпечити людство і природу від негативного впливу; по-третє, доцільністю підвищення економічної ефективності використання всіх наявних в сільських господарюючих суб'єктах ресурсів, до числа основних з яких належить матеріально-технічна база; по-четверте, вагомістю посилення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та її товаровиробників на внутрішньому та світовому ринках, що цілком реально лише за наявності відповідної конкурентоспроможної матеріально-технічної бази; по-п'яте, соціально-економічною значущістю поліпшення життя сільського населення за рахунок матеріально-технічної бази, що вивільняє людину від рутинної ручної праці; по-шосте, нагальністю системного удосконалення управління природокористуванням та біоресурсами в сільському господарстві згідно сучасних екологічних стандартів, що значною мірою визначається станом матеріально-технічної бази аграрних підприємств; по-сьоме, структурними зрушеннями в складі матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств в силу зростання ступеня зносу основних засобів та проведення заходів з їх належного оновлення у відповідності до потреб сучасного науково-технічно-го прогресу; по-восьме, значними втратами матеріально-технічної бази в аграрному секторі економіки внаслідок її цілеспрямованого виведення на непідконтрольну Україні територію та

руйнування техніки, приміщень та обладнання з боку військ російської федерації внаслідок обстрілів сільських населених пунктів і місць знаходження основних засобів виробництва аграрних формувань.

Економіко-соціальні проблеми управління розвитком матеріально-технічної бази підприємств досліджуються такими вченими як А.С. Ачкасов, В.Г. Андрійчук, Л.В. Балабанова, І.Ф. Баланюк, В.М. Геєць, В.В. Горлачук, В.І. Гринчуцький, Г.Є. Жуйков, В.Я. Мессель-Веселяк, О.М. Онищенко, Б.Й. Пасхавер, В.В. Писаренко, О.В. Ульяновченко, В.І. Успенко, В.Г. Черевко, В.С. Шебанін, Д.Н. Шутенко, В.В. Юрчишин та іншим дослідниками. Ними сформовано досить надійна теоретична, методологічна, методична та прикладна основа управління розвитком матеріально-технічної бази, аграрних підприємств зокрема, затим недостатньо вивченими залишилися проблеми, що стосуються економічної сутності, змісту та функцій управління матеріально-технічної бази аграрних підприємств в умовах утвердження ринкової економіки й ведення військових бойових дій за динамічних соціально-економічних змінах в Україні і в умовах конкретних сільськогосподарських підприємств.

Виходячи з викладеного, метою дослідження виступає обґрунтування теоретико-методичних положень та розробка прикладних рекомендацій щодо формування та управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств для підвищення ними економічної результативності виробничої та ринкової діяльності.

Для досягнення поставленої мети у роботі було поставлено та вирішено такі завдання:

- з'ясувати економічну сутність, зміст та функції матеріально-технічної бази та її основних складових сільськогосподарських підприємств;
- виявити особливості сучасного управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств;

- розробити методичні підходи щодо оцінки економічної результативності управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств;
- проаналізувати природно-економічні умови та ресурсне забезпечення матеріально-технічної бази виробничо-господарської діяльності СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області;
- оцінити динаміку обсягів виробництва та реалізації основних видів сільськогосподарської продукції;
- зробити діагностику ефективності управління розвитком наявної матеріально-технічної бази СВК «Прогрес»;
- розробити заходи щодо раціоналізації організаційної структури управління підприємством;
- спланувати потребу в матеріально-технічних засобах СВК «Прогрес»;
- обґрунтувати доцільність відродження молочного скотарства як перспективного напрямку матеріально-технічного оновлення.

Об'єктом дослідження є процеси формування та управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти формування та ефективного управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств в умовах війни та повоєнного періоду. Поглиблені дослідження проводилися на матеріалах СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області.

Методи дослідження. Теоретичною, методологічною та методичною основою дослідження проблеми з управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств виступали діалектичний метод пізнання економічних процесів. У роботі застосовані такі методи дослідження: індукції і дедукції (при переході від окремих фактів до узагальнення, і навпаки, від загальних закономірностей до окремих проявів з управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств); аналізу і синтезу (при аналізі природно-економічних умов та

ресурсного забезпечення матеріально-технічної бази виробничо-господарської діяльності СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області; при оцінці динаміки обсягів виробництва та реалізації основних видів сільськогосподарської продукції; при діагностиці ефективності управління розвитком наявної матеріально-технічної бази СВК «Прогрес»); монографічний (при поглибленому дослідженні оточуючого та внутрішнього середовища управління розвитком матеріально-технічної бази СВК «Прогрес»); графічний (при наведені графіків та діаграм динаміки та структури соціально-економічних процесів управління розвитком матеріально-технічної бази аграрного підприємства). Системний підхід використовувався при узагальненні висновків з формування категоріального апарату та прикладних пропозицій з удосконалення управління розвитком матеріально-технічної бази аграрних підприємств.

Інформаційна база дослідження управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств сформована на основі наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців, які доповнили законодавчі та нормативно-правові акти, зокрема, офіційні матеріали Державної служби статистики України та обласного управління статистики Одеської області, Національна економічна стратегія на період до 2030 року, звітність СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області, матеріали науково-практичних та методичних конференцій і семінарів, інформація з Інтернету, власні спостереження тощо.

Практична значущість дослідження полягає в обґрунтуванні заходів з удосконалення управління розвитком матеріально-технічної бази СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області в частині раціоналізації організаційної структури управління, планування потреб в матеріально-технічних засобах, використання заходів з відродження молочного скотарства як засобу удосконалення управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарського підприємства.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна сутність, зміст та функції матеріально-технічної бази аграрних підприємств

Дослідження теоретичних основ управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських формувань передбачає розкриття сутності, змісту та функцій даної соціально-економічної категорії, висвітлення її сучасних особливостей, проведення відповідного методичного забезпечення стосовно оцінки економічної результативності управління розвитком МТБ господарюючими суб'єктами. При цьому важливість дослідження економічної сутності, змісту та функцій матеріально-технічної бази сільськогосподарських формувань спричинюється неоднозначністю підходів науковців при трактуванні даного явища реальної економіки, різним наповненням його змістовної частини та наділенням різноплановими операціями і діями.

Висвітлення сутності такої економічної категорії як «матеріально-технічна база сільськогосподарського підприємства» передбачає презентацію вже існуючих визначень щодо відповідного явища реальної економіки і виділення його основних змістовних рис на основі зробленого узагальнення. Визначення змісту категорії матеріально-технічної бази сільськогосподарських формувань передусім вимагає встановити сутність термінів “база”, “матеріальний” та “технічний”.

Згідно енциклопедії, термін “база” перекладається як “основа” [20, с. 27].

Згідно тлумачного словника сучасної української мови таке слово як “база” відповідно до теми дослідження тлумачиться, як основа, ґрунт на яких виникає або розвивається те чи інше явище; сукупність умов необхідних для

існування чого-небудь (сукупність матеріальних ресурсів, необхідних для розвитку чого-небудь) [80, с. 55].

Згідно цього ж джерела - матеріально-технічна база являє собою сукупність деяких засобів устаткування, за допомогою яких відбувається процес відтворення. Слово “матеріальний” утворене від іменника “матеріал”, що тлумачиться як те, з чого що-небудь виготовляють, виробляють... [20, с. 651].

Згідно енциклопедичного словника, слово “технічна”, що є прикметником до такого терміну як “техніка”, або пов’язаний і передбачає відповідно до теми дослідження - сукупність засобів і знарядь праці, сукупність машин, механізмів, механічних пристроїв, апаратів, окрема машина або механізм [20, с. 1448].

Таким чином, матеріально-технічна база являє собою сукупність засобів і знарядь праці, машин, механізмів, апаратів та того, з чого що-небудь виготовляють, що є основою такого економічного явища, як виробничий процес.

Здійснюване наукове дослідження передбачає також з’ясування сутності економічних процесів, що трактуються як “формування та використання МТБ аграрних підприємств”.

Термін “формування” – це дія за значенням формувати, що означає відповідно до теми дослідження: виготовляти що-небудь, відливати, використовуючи форму; давати існування чому-небудь; створювати, надаючи якоїсь структури, організації, форми.

Термін “використання” – це дія за значенням використати, що має наступний сенс – застосовувати, вживати що-небудь з користю, користуватися чимось [27, с.154].

Таким чином, формування та використання матеріально-технічної бази аграрних підприємств являє собою процес надання певної форми, структури, організації та застосування з певною користю сукупності засобів і предметів

праці (основних та оборотних засобів виробництва), що використовуються в сільському господарстві.

Функціональна структура матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств у виробничо-господарській діяльності взаємодіє з енергетичним забезпеченням, засобами і предметами праці, технологічними, управлінськими та інформаційними процесами.

В сільськогосподарських підприємствах основу енергетичної бази виробництва складають енергомашини: трактори, самохідні комбайни, автомобілі, електродвигуни і інші. Головний засіб праці – земля, яка одночасно є і предметом праці. На стадії високоефективного розвитку сільськогосподарського виробництва суттєву роль відіграє такий функціональний компонент матеріально-технічної бази, як інформація.

Як вказує Мочерний С.В. поняття “МТБ” відрізняється від поняття продуктивних сил виключенням суб’єкта виробництва – людини [40, с. 12]. Рухомий склад матеріально-технічної бази включає в себе ті засоби виробництва, які прямо чи опосередковано зв’язані з перевезенням продукції, працівників добрив, насіння, кормів та інших запасів: автомобілі, причепа, спеціальний чи спеціалізований транспорт, трактори та інші.

Під’їзdnі шляхи включають в себе частину шляхів, по яким здійснюється перевезення виробничих запасів та готової продукції. Ці шляхи знаходяться на балансі господарства, тому їх утримання, ремонт та експлуатація знаходиться у відомстві підприємства.

Засоби виробництва в сільському господарстві поділяються відповідно до призначення та виробничих функцій на такі основні групи:

- земля – один з головних серед засобів виробництва та загальний предмет праці;
- енергетичні потужності – до складу яких входять трактори, автомобілі, комбайни, самохідні установки, двигуни різного призначення та походження (внутрішнього згорання та електродвигуни), робоча худоба;

- сільськогосподарські технічні засоби – плуги, борони, культиватори, котки, сівалки, диски, косарки, робочі механізми різних машин та комбайнів та інші;
- мінеральні та органічні добрива, засоби захисту рослин та тварин;
- зрошувальні та осушувальні системи;
- багаторічні насадження, які включають сади, виноградники, ягідники;
- сільськогосподарські тварини;
- будівлі, споруди, склади, дороги та інше [74, с. 87].

Одним із основних елементів матеріально-технічної бази виступають носії енергетичних ресурсів, які є найбільш активною її складовою частиною. Їх визначають як потужність механічних двигунів (тракторів, комбайнів, автомобілів та ін.), електромоторів, електроустановок і робочу худобу. Покращення рівня забезпечення сільськогосподарського виробництва енергетичними ресурсами має значний позитивний вплив на розвиток матеріально-технічної бази [22, с. 90].

Використання матеріально-речових чинників матеріально-технічної бази передбачає поєднання уречевленої та живої праці людини, що відбувається в процесі суспільного виробництва. Цим викликана особлива роль засобів виробництва, речової їх форми у складі матеріально-технічної бази. Безперервне їх споживання в суспільному виробництві потребує постійного оновлення матеріально-ресурсного потенціалу на якісно новій основі. Тобто, заміщення використаних речових засобів виробництва новими є обов'язковою вимогою здійснення сільськогосподарського виробництва, яке створює необхідну кінцеву продукцію для життя і функціонування всього людства.

Одним із елементів матеріально-технічної бази є приміщення, споруди, транспортні засоби і дороги. Приміщення і споруди у сільському господарстві поділяють на виробничі приміщення і споруди сільськогосподарського і не

сільськогосподарського призначення, а також розрізняють невиробничі, що забезпечують соціально-культурне життя сільських територій.

Виробничі приміщення і споруди, що впливає з їх назви, використовуються для здійснення виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств. Невиробничі споруди призначені для створення сприятливих умов відпочинку для трудових колективів та відновлення їх після важкої праці [43, с. 28]. Проте і невиробничі споруди, на наш погляд, можна відносити до матеріально-технічної бази, адже вони побічно використовуються у виробничому процесі. Належність таких об'єктів до складу матеріально-технічної бази аграрних підприємств впливає на виробництво сільськогосподарської продукції та ефективність функціонування агроформувань, бо приймає участь у підвищенні продуктивності праці працівників після їх оздоровлення, рекреації, відпочинку.

Виробничі приміщення включають в себе корівники, свинарники, комори, зерносховища, склади, гаражі, ремонтні майстерні. Під спорудами розуміють силосні, овоче- і картоплесховища, теплиці, іригаційні та меліоративні споруди, артезіанські колодязі, водонапірні башти, електромережі.

Важливим елементом матеріально-технічної бази виступають продуктивна худоба і птиця, які виконують роль “біологічних машин”, здійснюючи процес переробки кормів та виробництва цінних продуктів харчування та необхідної сировини для промисловості. Раціональне використання продуктивної худоби та птиці веде за собою ефективне функціонування всіх інших засобів виробництва в галузі тваринництва – приміщень ферм та інших виробничих споруд, обладнання приміщення, кормових запасів, машин для кормового виробництва.

Отже, матеріально-технічна база сільськогосподарського підприємства являє собою уречевлену сукупність засобів та предметів праці, що в цілісній єдності використовується певним суб'єктом господарювання аграрного

сектора економіки при здійсненні виробничої, інформаційної, комерційної, інноваційної, природоохоронної та іншої господарської діяльності.

1.2. Сучасні особливості формування та управління розвитком матеріально-технічної бази аграрних підприємств

Сучасні особливості формування та управління розвитком матеріально-технічної бази аграрних підприємств зумовлені відмінностями в технології виробництва та поєднанням природних і технічних факторів в процесі господарської діяльності.

Підґрунтям характерних рис досліджуваної категорії є:

- в якості головного засобу виробництва виступає земля, що має своєрідні техніко-природні ознаки;
- значна залежність матеріально-технічної бази від природно-кліматичних умов та зонального розміщення аграрного виробництва;
- розвиток матеріально-технічної бази відбувається під впливом сезонності, яка характерна для сільськогосподарського виробництва, що вимагає додаткових витрат і ускладнює процес використання матеріально-речових ресурсів;
- належність до елементів матеріально-технічної бази живих організмів – тварин та рослин;
- наявність складових матеріально-технічної бази, які створюються безпосередньо в сільськогосподарському виробництві і є елементами матеріально-технічної бази, такі як продуктивна худоба, органічні добрива, корми, насіння рослин тощо.

Важливою особливістю сільськогосподарського виробництва на відміну від всіх інших видів виробництв, є використання земельних ресурсів, як головного засобу виробництва. Характерною особливістю землі, як складової матеріально-технічної бази аграрних підприємств є її подвійна роль, як предмету праці, що відбувається шляхом її використання у виробництві, в

процесі якого до неї прикладається уречевлена і жива праця та як засіб виробництва – в процесі виробничої діяльності. Притаманна земельним ресурсам обмеженість, майже неможливе їх переміщення в просторі, а також складність заміни землі іншими засобами виробництва вимагає особливого відношення до організації території та отриманого розподілу між галузями. Основна властивість землі – родючість, має значний вплив і є матеріальною базою розвитку сільськогосподарського виробництва.

Земля є унікальним засобом виробництва, що відрізняється від інших своєрідними ознаками:

- територіальна обмеженість;
- незамінність як продукту природи і засобу виробництва;
- здібність до регенерації при відповідних заходах;
- корисна властивість землі – її родючість.

До сучасних особливостей управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств слід віднести утвердження ринкових відносин, зокрема становлення ринку земель сільськогосподарського призначення. Оскільки земельне питання має виняткове соціально-економічне та суспільно-політичне значення, то відповідні ринкові механізми регулюються державними нормативно-правовими актами, на що вказує професор Г.В. Черевко [74]. Також в умовах постіндустріального періоду в Україні виникають проблеми регіональної економічної безпеки [73, с. 22], що потребує особливої уваги з боку управлінців при формуванні матеріально-технічної бази.

Матеріально-технічна база аграрних підприємств на сучасному етапі ще знаходиться під значним впливом процесів її формування, що відбувалися до 1991 року. Матеріально-технічна база сформована за часів СРСР ще певною мірою використовується у виробничому процесі. Тобто, розвиток нової матеріально-технічної бази відбуватиметься з урахуванням наявності знарядь праці, що вже є в розпорядженні аграрних підприємств.

Як зазначає Гудзинський О.Д.: “...наявна сьогодні в аграрному секторі МТБ не відповідає вимогам часу”. Використання досягнень в науці та техніці в процесі виробництва є необхідною умовою ефективного господарювання в агропромисловому комплексі, яке здатне забезпечити виробництво конкурентоспроможної та якісної сільськогосподарської продукції. Існуюча матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств повинна перебувати в такому стані, який би дозволив вчасно та якісно здійснювати технологічні процеси вирощування сільськогосподарських культур з найменшими затратами матеріальних та трудових ресурсів [15, с. 63-64].

Характерною рисою формування та розвитку матеріально-технічної бази аграрних підприємств є здійснення цього процесу на засадах ринкової економіки, що вимагає належного державного регулювання. Цей чинник необхідно активізувати, забезпечити йому цілеспрямований та комплексний характер, що можна зробити за допомогою прямого чи опосередкованого впливу держави через створення та втілення в життя державних цільових програм. Вони мають бути спрямовані як на підтримку в цілому сільськогосподарського товаровиробника, так і забезпечувати здешевлення кредитів, спрощення лізингових схем отримання техніки та технічного забезпечення. Державна політика в сфері оновлення та відтворення МТБ повинна бути спрямована на формування всіх її елементів на основі інноваційного розвитку. В ринкових умовах будь-який суб'єкт господарювання орієнтується на збут продукції і саме цьому підпорядковує виробництво, а не навпаки, як це мало місце за часів адміністративно-планової економіки.

Модернізація економіки України має здійснюватися на ліберально-демократичних засадах, на що вказує Геєць В.М. [12, с. 4]. Перехід до ринкової економіки має суттєвий вплив на формування нового власника землі в сільськогосподарському виробництві. З врахуванням даних обставин відбувається розвиток матеріально-технічної бази аграрних підприємств.

Відтворення матеріально-технічної бази на даний час відбувається в двох напрямках. Одним з них є діяльність машинобудівної, хімічної і нафтопереробної промисловості, які є галузями з виробництва засобів праці – тракторів, комбайнів, сільськогосподарської техніки, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, паливо-мастильних матеріалів. Другим напрямком є система використання засобів виробництва безпосередньо в аграрних підприємствах різних форм господарювання.

Ці напрямки не є відокремленими один від одного, а тісно переплітаються й перебувають в постійній взаємодії як з організаційної так і технічної сторони. Значну роль мають промислові підприємства, які виготовляють та забезпечують село новими тракторами, комбайнами та іншими сільськогосподарськими машинами та знаряддями. Також важливе значення має постачання запасних частин, вузлів до наявного машинно-тракторного парку аграрних виробників.

До особливостей сучасного розвитку матеріально-технічної бази аграрних підприємств відноситься об'єктивна необхідність вдосконалення процесу її використання у виробничому, ринковому та інформаційному процесі. Якісне проведення інвентаризації технічних засобів аграрних підприємств дозволить виявити ту техніку, яку ще є можливість відремонтувати і застосувати у виробництві, а також списати з балансів ті трактори, комбайни та інші машини і знаряддя, що вже не здатні функціонувати та годиться лише на металобрухт. Відновлення ремонтної бази аграрних підприємств включає створення належних умов для здійснення ремонтних робіт, пошук або навчання кваліфікованих спеціалістів, забезпечення ремонтних підприємств необхідними запасними частинами, інвентарем та апаратурою, що буде посилювати матеріально-технічну базу.

Важливе значення має відновлення сільськогосподарського машинобудування на основі новітніх розробок та досягнень науки. Необхідно зменшити потребу в техніці та її енергоємність та матеріаломісткість шляхом підвищення продуктивності сільськогосподарської техніки, що виробляється.

Новітні технічні засоби, що пристосовані до сучасних умов та відповідають сучасним технологіям вирощування сільськогосподарських культур та тварин повинні впроваджуватися у виробництво в сільськогосподарських підприємствах.

На техніко-технологічні можливості та потребу політичного впливу з боку держави на формування матеріально-технічна база аграрних підприємств на новітній основі свідчить те, що Україна вивела на навколоземні орбіти 11 супутників українського виробництва згідно замовлення дев'яти країн світу, і водночас не має змоги забезпечити аграріїв конкурентоздатною сільськогосподарською технікою [34, с.6].

Сучасні особливості формування та розвитку матеріально-технічної бази зумовлюються техніко-технологічною зміною сільськогосподарського виробництва та збуту вирощеної продукції. Науково-технічний рівень технології сільськогосподарського виробництва значною мірою залежить від наукового, технічного, кадрового, кредитно-фінансового забезпечення всіх галузей АПК. Тому зміни стосуються всіх складових АПК, адже вони постачають аграрним підприємствам новітні технології, сучасну техніку та знаряддя, ринкову інфраструктуру та інші складові виробничого процесу.

Особливістю сучасного процесу формування та розвитку матеріально-технічної бази є інтеграція вітчизняної сільськогосподарської галузі в світову економіку. Необхідно зазначити, що імпортна техніка на сьогоднішній день має вищі технологічні показники, більш надійна в експлуатації, ніж вітчизняні аналоги. Зокрема, вирощування цукрових буряків з використанням технології на базі іноземних машин і технологічних операцій дозволяє збільшити рівень урожайності в 2,6 рази, знизити собівартість на 33% і затрати праці на 80%, порівняно з технологією із застосуванням вітчизняних машин [53, с. 111].

На сьогоднішній день в розвинутих країнах досягнута 5-6 разова віддача вкладеної енергії еквівалентом отриманого врожаю із застосуванням інтенсивних технологій. В нашій країні в 1990 році енергетична ефективність складала 1,8-2,0 енергетичні одиниці отриманої продукції на одиницю

вкладеної енергії, при середньоєвропейському показнику в 3,5-4,0, який на сьогодні ще зріс вдвічі [48, с. 130]. Тобто, створення потужної конкурентоздатної техніки на рівні зарубіжних аналогів самотужки не під силу вітчизняним виробникам сільськогосподарських машин.

Також важливого значення набувають особливості інституціонального розвитку сільського господарства як основи для поглиблення в ньому інтеграційних процесів та побудова інноваційних моделей регіональної агропродовольчої сфери на інтеграційній основі [17, с. 124; 71, с. 39].

Особливістю сучасного розвитку матеріально-технічної бази аграрних підприємств є потреба в підвищенні ефективності системи управління, що здійснює координацію усіх суб'єктів господарювання сільськогосподарської галузі. Однозначно, що проведення кооперації виробничих потужностей, створення спільних підприємств, планомірна політика розвитку сільськогосподарського машинобудування має призвести до ефективного функціонування даної галузі та забезпечувати вітчизняних аграріїв надійною та недорогою технікою [18, с. 90].

Формування матеріально-технічної бази аграрних підприємств повинне здійснюватися з врахуванням особливостей природно-кліматичних та екологічних умов аграрного виробництва. Суттєву роль також відіграють сучасні особливості розвитку матеріально-технічної бази аграрних підприємств, адже вони відбуваються в умовах інтеграції України в світовий простір; корінних суспільно-політичних та соціально-економічних трансформацій; переходу до ринкової економіки, яка в свою чергу вимагає належного державного регулювання; становлення фінансово-кредитної системи. Важливим передумовами сучасного розвитку матеріально-технічної бази аграрних підприємств є відновлення сільськогосподарського машинобудування на основі новітніх розробок та досягнень науки; зростання ролі державного управління, що буде здійснювати координацію виробничо-господарської діяльності аграрних формувань; розвиток матеріально-технічної бази на інноваційно-інвестиційних засадах; заохочення до

виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції, зростання екологічної та технічної культури працівників.

Особливістю сучасного розвитку матеріально-технічної бази аграрних підприємств є значний вплив на її стан ведення військових дій на території України внаслідок широкомасштабної агресії Російської Федерації, що спричинює значні руйнування господарських приміщень та споруд, знищення сільськогосподарської техніки, транспортних засобів та обладнання. Значні матеріально-технічні втрати мають сільські населені пункти через руйнування житлового фонду та соціально-побутової інфраструктури. Із господарського обороту виведено значні масиви земель сільськогосподарського призначення, які окуповані, або є територією ведення бойових дій, чи пошкодженні обстрілами й насичені мінними полями, нерозірваними ракетами, снарядами, бомбами, що виступає загрозою для життя і здоров'я сільських мешканців.

1.3. Методичні підходи щодо оцінки економічної ефективності управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств

Проблема оцінки ефективності управління розвитком МТБ аграрних підприємств є доволі актуальною. Бо в ринкових умовах особлива увага приділяється доходу та прибутку. Проте аграрне виробництво тісно пов'язане з соціальними, біологічним та екологічними процесами, що важливо враховувати при формуванні і використанні матеріально-технічної бази.

Термін “ефективність” походить від латинського слова *effectis*, що позначає здійснення, перевірку, причину. Латинський термін “*effectus*” перекладається як виконання, кінцевий результат. Тобто, ефективність, слід розуміти, як результативність. Головна задача виробництва і економіки в цілому полягає в тому, щоб результати отримати в формі, яка придатна для задоволення потреб [46, с.6].

На практиці часто використовується термін “ефективність”, який можна використовувати для позначення ефективності польових робіт, розподілу продукції, поліпшення раціону годівлі. В цих випадках термін відображає співвідношення між отриманим результатом (ефектом) і затратами.

Ефективність категорія, що здавна цікавила вітчизняних та зарубіжних вчених. Значна частина їх розуміють цю категорію як “спроможність приносити ефект, результативність окремих видів діяльностей, що визначається як відношення ефекту, результату до витрат, які дали змогу досягти даного результату” [10, 12, 51]. Поняття “економічної ефективності” позначає лише тільки позитивний результат, що виражений в грошовій формі [19, с.10].

Будь-яке підприємство, що функціонує в умовах ринку повинне повно та економічно обґрунтовано використовувати всі складові МТБ. Важливою умовою функціонування МТБ є її ефективність.

Щоб визначити показник ефективності потрібно порівняти показники виробленої продукції з витратами сукупної суспільної праці, направленими на досягнення конкретних результатів. Ще одним визначенням категорії “ефективність” є показник рівня використання окремих видів ресурсів [9, с. 101-103; 48, с. 10].

Деякі вчені трактують термін “ефективність” наступним чином: “ефективність є найважливішою соціально-економічною категорією, сутність якої визначається такими ознаками, що органічно поєднуються загальнонародними, колективними і особистими інтересами”. Вони пропонують визначити категорію “ефективність” як “відношення результатів виробництва до використаних для їх отримання затрат (виробничих ресурсів)” [8, с.343].

Тобто, приходимо до висновку, що сутність терміну “ефективність” можна визначити, як відношення виробленої вартості до витрат на її виробництво. Саме тому це поняття повинно характеризуватися постійним

збільшенням виробництва одиниці продукції при триваючому зменшенні обсягів залучених ресурсів.

На даний час значного поширення набуло застосування оцінки економічної ефективності використання окремих видів виробничих ресурсів. Визначити вклад кожного окремого ресурсу у виготовлення валової продукції неможливо, адже її виробництво відбувається в умовах комплексного використання МТБ сільськогосподарських підприємств. Напевно, є зрозумілим той факт, що ефективність функціонування МТБ в значній мірі залежить не лише від її розмірів, а й від її якості та структури. Тобто результати діяльності будь-якого сільськогосподарського підприємства знаходяться в залежності не лише від сформованого ресурсного потенціалу, а й від його якості з врахуванням досягнень науково-технічного прогресу [86, с. 9].

Залежності – між кількістю вкладених ресурсів і обсягів виробництва – описуються виробничою функцією:

$$Q = f(R_1, R_2, R_3 \dots R_n), \text{ де :}$$

Q – обсяги виробництва продукції;

R – кількість використаних ресурсів різних видів [54, с.87].

Натуральні показники відображають лише одну сторону досягнутої ефективності. Для визначення економічного ефекту необхідно відображення продукції і витрат у вартісному виразі [14, с.85; 54, с. 13-16].

Узагальнюючи думки вчених [9, с 95; 50, с.62-63] визначення категорії ефективності сільськогосподарського виробництва можна сформулювати наступним чином: співвідношення між отриманим результатом і витратами, що понесені для його отримання при умові збереження, соціальної, природної та екологічної рівноваги.

В умовах розвитку ринкової економіки та створення різноманітних організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств єдиний підхід до оцінки матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств на наш погляд є особливо важливим. Для цього необхідно

визначити класифікацію принципів, методологічних підходів і методів оцінки ресурсного потенціалу.

Аналізувати рівень ефективності використання матеріально-технічної бази доцільно починати з основної її складової – землі. Саме ця найважливіша складова частина сільського господарства значною мірою встановлює обсяги та масштаби виробництва, його стан розвитку. Найбільш важливим для раціональної організації землекористування є аналіз стану фактичного використання земельних ресурсів.

Знаряддя праці забезпечують процес виробництва та складають основні виробничі засоби, що являють собою частину засобів виробництва, які беруть участь у створенні продукту протягом кількох виробничих циклів. При цьому за один виробничий цикл вони втрачають лише частину своєї вартості, переносячи її на створений продукт, а в цілому зберігають свою споживну вартість та натуральну форму. Основні виробничі засоби забезпечують ефективний процес виробництва при достатній наявності оборотних засобів, що витрачаються за один виробничий цикл, змінюючи свою натуральну форму і переносячи усю свою вартість на вироблений продукт.

Отже, показники використання основних виробничих засобів можна поділити на дві групи: натуральні та вартісні. Деякі вчені виділяють також групу умовно-натуральних показників. До натуральних показників відносять показник продуктивності за одиницю часу роботи устаткування, машини чи механізму. Така продуктивність називається технологічною та вимірюється в натуральних одиницях (шт/год, км/год, т/год, тощо). Вона вказується у технічному паспорті кожного основного засобу.

Самою активною частиною матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств є енергетичні ресурси, що мають в своєму складі потужності механічних двигунів (автомобілів, комбайнів, тракторів та інші), електроустановок, електромоторів та робочої худоби. Саме зростання рівня забезпеченості підприємств енергетичними ресурсами характеризує зміцнення і розвиток їхньої матеріально-технічної бази.

Основну частину у складі енергетичних ресурсів займають механічні двигуни тракторів, автомобілів та комбайнів, частка яких складає близько $\frac{3}{4}$ всіх потужностей підприємства. Найменшою складовою частиною в енергетичних потужностях є робоча худоба, частка якої значно скоротилася за останні роки.

Опираючись на той факт, що виробництво сільськогосподарської продукції є складною діяльністю, оцінку його ефективності краще будувати як систему взаємопов'язаних економічних показників, які б комплексно характеризували ефективність використання основних елементів матеріально-технічної бази. Склад цієї системи наведено нижче:

- використання землі: валова та товарна продукція на 1 га сільськогосподарських угідь чи ріллі;
- фондівдача: валова та товарна продукція на 1 грн. основних виробничих засобів;
- норма прибутку: відношення прибутку до середньорічної вартості основних та оборотних засобів;
- рівень рентабельності: відношення прибутку до собівартості реалізованої продукції.

Показниками, що відображають забезпеченість підприємств енергетичними ресурсами є:

- енергозабезпеченість, що показує рівень енергетичної потужності в розрахунку на 1 (100) га сільськогосподарських угідь;
- енергоозброєність, що характеризує кількість енергетичних потужностей з розрахунку на 1 середньорічного працівника, зайнятого в сільськогосподарському виробництві.

Показники енергозабезпеченості та енергоозброєності значно коливаються відносно територіального розміщення сільськогосподарських підприємств та в залежності від їх спеціалізації.

Важливою складовою частиною матеріально-технічної бази є машинно-тракторний парк (МТП). Рівень ефективності використання МТП можна

визначити за допомогою наступних умовних показників: умовно-еталонний трактор та умовно-еталонний гектар.

Еталонний гектар – це умовна одиниця, що рівняється оранці 1 га ріллі за відповідних (еталонних) умов. Всі інші роботи переводяться в еталонні гектари шляхом множення на коефіцієнт різних видів механізованих робіт.

В умовно-еталонні переводяться фізичні трактори з допомогою коефіцієнта, що визначається залежності від нормативного виробітку за зміну (8). Для трактора кожної марки вирахований нормативний виробіток в еталонних гектарах за одиницю робочого часу. За еталонний трактор взятий ДТ-75, виробіток якого за 1 годину складає 1 умовний гектар [33, с. 95-96].

Ефективність використання МТП характеризується наступними групами показників:

I Показники інтенсивності використання МТП. Ця група включає в себе наступні показники:

1. Коефіцієнт використання тракторного парку, що розраховується шляхом ділення тракторо-днів у роботі на тракторо-дні перебування в господарстві.

2. Відпрацювання 1 трактором машино-днів. Цей показник визначається наступним чином: поділити загальний обсяг відпрацьованих тракторним парком машино-днів на середньорічну кількість тракторів.

3. Кількість машинно-змін відпрацьованих одним трактором, що знаходиться поділивши загальний обсяг відпрацьованих машинно-змін на середньорічну кількість тракторів.

4. Кількість нормо-змін відпрацьованих одним трактором, що розраховується шляхом ділення загального обсягу відпрацьованих нормо-змін всім тракторним парком на середньорічну кількість тракторів в господарстві.

5. Коефіцієнт змінності, що знаходять шляхом ділення відпрацьованих машинно-змін на відпрацьовані машино-дні.

II Показники продуктивності використання МТП:

1. Річний виробіток умовно-еталонних гектарів одним трактором. Розраховується шляхом ділення загального обсягу виконаних всіма тракторами робіт в умовно-еталонному вираженні на середньорічну кількість тракторів.

2. Виробіток одного трактора за зміну. Визначається відношенням загального обсягу виконаних тракторним парком робіт на кількість відпрацьованих ним машинно-змін.

3. Денний виробіток одним трактором, що розраховується шляхом ділення загального обсягу виконаних тракторами робіт на відпрацьовані машино-дні.

4. Коефіцієнт виконання тракторним парком норм виробітку визначається відношенням нормо-змін на відпрацьовані машинно-зміни.

III Показники економічності використання тракторного парку:

1. Собівартість одного умовно-еталонного гектара, що розраховується шляхом ділення загальної суми витрат на експлуатацію тракторів, сільськогосподарських машин і обладнання на загальний обсяг робіт в умовно-еталонних гектарах ,виконаних тракторним парком.

2. Витрати палива на один умовно-еталонний гектар.

3. Вихід валової продукції рослинництва на одну гривню вартості тракторів, машин та знарядь праці.

Показники ефективності використання комбайнів аналогічні наведеним вище, але додається показник намолоту зерна. Також обсяг виконаних робіт комбайнами розраховують у фізичних гектарах зібраної площі.

В залежності від тривалості функціонування та поступового спрацювання засобів праці, постійної зміни умови їх відтворення існує декілька видів оцінювання основних засобів.

1. В залежності від моменту проведення оцінка виробничих засобів відбувається за первісною та відновленою вартістю.

2. Відповідно до стану основних засобів їх оцінка здійснюється за повною та залишковою вартістю.

Оскільки натуральні показники застосування основних виробничих засобів не дозволяють повно оцінити рівень використання основних засобів різних видів. Саме через це є необхідність застосування вартісних показників з метою визначення економічної ефективності використання основних виробничих засобів.

Вартісні показники доцільно поділити на три групи:

I. Показники, що характеризують технічний стан основних виробничих засобів.

1. Коефіцієнт оновлення, що показує інтенсивність введення в дію нових основних виробничих засобів.

2. Коефіцієнт вибуття, що характеризує інтенсивність вибуття основних виробничих засобів.

3. Коефіцієнт зносу, що відображає ту частину основних виробничих засобів, яка перейшла на готову продукцію і склала певну частину її вартості.

4. Коефіцієнт придатності, що показує ступінь придатності основних виробничих засобів до експлуатації.

II. Показники, що відображають технічне забезпечення підприємства.

1. Капіталозабезпеченість, що показує, яка частина від загальної вартості основних виробничих засобів припадає на 1 га сільськогосподарських культур.

2. Капіталоозброєність, що характеризує ступінь озброєності основними виробничими засобами 1 працівника і відображає, яка частина загальної вартості основних виробничих засобів підприємства припадає на 1 середньооблікового працівника [43, с. 47-49].

III. Показники, що відображають ефективність використання основних виробничих засобів підприємства:

1. Капіталовіддача, що характеризує, яка сума вартості валової продукції припадає на 1 грн. вартості основних виробничих засобів.

2. Капіталомісткість, яка показує суму середньорічної вартості основних виробничих засобів з розрахунку на 1 гривню валової продукції.

3. Рентабельність основних виробничих засобів, що визначається як відношення прибутку до середньорічної вартості основних засобів.

4. Норма прибутку, яка відображає відношення прибутку до середньорічної вартості основних та оборотних засобів і виражається у відсотках.

Значну роль в діяльності сільськогосподарських підприємств відіграють виробничі приміщення, споруди та дороги. Економічна ефективність використання виробничих приміщень і споруд можна охарактеризувати наступними вартісними показниками: вартістю валової продукції, чистим доходом і прибутком з розрахунку на 1000 гривень балансової вартості будівлі чи споруди, собівартістю 1 ц продукції, вартістю будівель і споруд з розрахунку на 1 голову, 1 тону продукції.

Оцінку розмірів та ефективності використання матеріально-технічної бази доцільно здійснювати системою натуральних та вартісних показників. Варто брати до уваги загальні методичні положення, що зумовлюють оцінку рівня використання кожної окремої складової. Для оцінки ефективності використання землі доцільно визначати обсяг виробленої продукції у вартісному виразі в розрахунку на одиницю земельної площі. Обсяг чистого доходу та прибутку на одиницю вартості основних та оборотних засобів є основним критерієм ефективності використання виробничих засобів. Також використовують показник капіталовіддачі, що показує розмір валової продукції, що приходить на одиницю вартості основних виробничих засобів. Об'єктивна оцінка економічної ефективності використання МТБ передбачає застосування відносних показників, які показують відношення кінцевих результатів виробничо-господарської діяльності (зокрема вартості валової та товарної продукції, суми прибутку) до вартості затрачених на їх отримання матеріально-технічних ресурсів. Загальна система показників ефективності управління розвитком матеріально-технічної бази аграрних підприємств формується трьома групами показників економічного, соціального та екологічного характеру.

РОЗДІЛ 2

СТАН ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СВК «ПРОГРЕС» БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Природно-економічні умови формування та розвитку матеріально-технічної бази виробничо-господарської діяльності СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області

Актуальність дослідження природно-економічних умов та ресурсного забезпечення матеріально-технічної бази виробничо-господарської діяльності СВК «Прогрес» спричинюється вагомістю впливу як матеріальних та технічних ресурсів, так і природно-кліматичних умов на результативність управління соціально-економічними процесами в сільськогосподарських підприємствах. Звідси витікає логіка проведення цієї дослідницької роботи, що передбачає оцінювання природних чинників за місцеположенням підприємства, аналіз економічних факторів – за розміщенням території підприємства до існуючих та перспективних ринків збуту, діагностику макроекономічних умов сучасної виробничо-господарської діяльності СВК «Прогрес» залежно від загальної економічної кон'юнктури, що склалася на поточний період під впливом війни. Важливими також постають питання, що потребують вивчення підприємства в розрізі його позиціонування на базі PEST-аналізу та SWOT-аналізу.

Сільськогосподарський виробничий кооператив (СВК) «Прогрес» знаходиться в Білгород-Дністровського району Одеської області. Як юридична особа кооператив був зареєстрований 15.03.2000. Керує СВК його директор Домусчі Павло Миколайович. Юридичним адресом виступає вул. Морозова села Миколаївка-Новоросійська, що територіально розташоване в Білгород-Дністровському районі Одеської області.

Село Миколаївка-Новоросійська адміністративно-територіально належить до Успенівської сільської громади Білгород-Дністровського району. Одеської області України. Населення села, що формує трудові ресурси та показує можливість зайнятості в СВК «Прогрес», становить 1218 осіб. Для цих сільських мешканців історично традиційним є виробництво сільськогосподарської продукції.

Так, на території села виявлені поселення пізньої бронзи, яке займалося сільськогосподарським виробництвом. В подальшому потім існувало поселення ногайців Байрамча, жителі якого вели напівкочовий спосіб життя і займалися тваринництвом. На сьогодні в СВК «Прогрес» офіційно зазначаються види економічної діяльності за КВЕД: вирощування зернових культур, розведення свиней, вирощування однорічних і дворічних сільськогосподарських культур, розведення великої рогатої худоби молочних порід, допоміжна діяльність у рослинництві, діяльність посередників у торгівлі сільськогосподарською сировиною, оптова торгівля молочними продуктами, яйцями, харчовими маслами та жирами.

Такий перелік з класифікатора видів економічної діяльності показує значні можливості для управління розвитком матеріально-технічної бази досліджуваного підприємства. В економічному плані на перспективу варто підтримувати наведений перелік видів економічної діяльності та здійснювати його в реальному виконанні, бо завдяки цьому вирішується також важливий соціальний аспект зайнятості людей та їхнього грошового забезпечення. В поточний періоді в соціально-політичному плані йдеться про повернення до історичної назви села Байрамча.

Для території СВК «Прогрес» характерним є належні для Білгород-Дністровського району природно-кліматичні умови господарювання та формування для цього відповідної матеріально-технічної бази. Адже даний район розташований у південно-західній частині Одещини. На території району протікає потужна європейська річка Дністер з її Дністровським лиманом та виходить на узбережжя Чорного моря. Річкову систему

доповнюють річки Дністер, Алкалія, Каплань, а лиманську систему – Будацький лиман як затока Чорного моря.

За місцеположенням територія району знаходиться у південно-західній степовій частині Одещини Причорноморської низовини. Для неї характерною є хвиляста та плоска лиманно-морська поверхня рівнинного рельєфу, що слабо розчленована балками і долинами. За змістом ґрунтів в районі і на території СВК «Прогрес» переважають південні чорноземи.

Землекористування СВК «Прогрес» представляє собою цільний територіальний масив, в якому в зимові місяці температура повітря може знижуватися до мінус 17-24 С. Загалом безморозний період триває близько 218 днів. Літня середня температура повітря в середині липня місяця становить плюс 27 С. В зв'язку з потеплінням в окремі роки в липні температура сягає до 39 С (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 - Мінімальна та максимальна температура повітря в СВК «Прогрес»

	Місяці												Мін та мах за рік
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Мінім ум	-24	-27	-17	-6	0	4	8	8	1,4	-13	-14	-19	-24
Макс имум	14	16	22	28	34	35	39	35	32	31	24	16	39

Наслідком існуючого температурного режиму в СВК «Прогрес» є пошкодження сільськогосподарських культур від морозів. Про надходження заморозків в досліджуваній зоні засвідчують матеріали табл. 2.2. З них витікає, що в квітні місяці можливі пізні весняні заморозки. Тоді як перші осінні заморозки можуть наступати вже в жовтні місяці. Звідси витікає висновок щодо необхідності таким чином формувати матеріально-технічну базу

кооперативу, щоб своєчасно захищати посіви сільськогосподарських культур як від пізніх, так і ранніх заморозків.

Таблиця 2.2 - Терміни надходження останнього весняного та осіннього заморозку в СВК «Прогрес»

Заморозки	Надходження останнього весняного та осіннього заморозку		
	Останні весняні	Перші осінні	Тривалість періоду без морозів
Середнє значення	3 квітня	7 листопада	215
Найбільш ранні	10 березня	11 жовтня	X
Найбільш пізні	28 квітня	24 листопада	X

З наведених даних слід визнати, що до 11 жовтня, строк найбільш ранніх заморозків, значна частина врожаю сільськогосподарських культур може ще знаходитися на польових масивах. Відтак, матеріально-технічна база кооперативу покликана своєчасно здійснювати збір урожаю, щоб уникати його втрат.

Південь Одещини характеризується своєю посушливістю. Відповідні показники кількості опадів та їх розподіл за сезонами в СВК «Прогрес» наведені в табл. 2.3.

Таблиця 2.3 - Сезонний розподіл опадів в СВК «Прогрес»

Сезони/рік	Місяці	Опади, мм	У % до річної кількості
Зима	12-2	72,18	18
Весна	3-5	84,21	21
Літо	6-8	156,39	39
Осінь	9-11	88,22	22
Всього за рік	1-12	401	100
Вегетаційний період	4-10	366	X

Всього за вегетаційний період кількість опадів складає 365 мм, а протягом року біля 398 мм. Проте опади випадають досить нерівномірно. Періодично виникають засухи, особливо в літні місяці, коли тривалий час підтримується висока температура повітря, ґрунти швидко втрачають вологу і рослини не отримують її в достатній кількості.

Мають місце опади зливного характеру, і як результат волога не проникає глибоко в землю. Оскільки в даній місцевості досить часто повторюються засухи, а перехід до більш високої температури весною відбувається швидко, то матеріально-технічні засоби для агротехнічних заходів має бути комплексною, щоб забезпечувати збереження в землі вологи.

Село Миколаївка-Новоросійська входить в число 58 населених пунктів, які загалом в районі підпорядковані міській, селищній та 18 сільським Радам. Перспективи посилення матеріально-технічної бази кооперативу ґрунтуються на тому, що на території району проходять залізниця Одеса—Ізмаїл. Їх доповнює три автомобільні шляхи. Через Затоку транспортний зв'язок нині відсутній через знищення мостового переходу внаслідок варварських обстрілів військами Росії. Білгород-Дністровський порт підтримує постійні зв'язки з портами таких міст як Одеса, Чорноморськ, Южний, а також з портами, що знаходяться на європейській річці Дунай.

Навіть під час війни СВК «Прогрес» має можливості для виробництва і продажу сільськогосподарської продукції, в тому числі за кордон. Так, на сьогодні працює тимчасовий морський коридор. Він в основному зосереджений на експорті аграрної продовольчої продукції в рамках Української «зернової ініціативи».

СВК «Прогрес» є відкритою соціально-економічною системою, матеріально-технічна база якої значною мірою залежить від стану національного господарського комплексу та його складових, де сільське господарство відіграє значну роль. Про вагомість аграрного сектора засвідчує його питома вага у валовому внутрішньому продукті, який показує кінцевий

результат всієї виробничої діяльності всіх внутрішніх суб'єктів господарювання у сфері матеріального та нематеріального виробництва України за певний період часу. Динаміка часток видів економічної діяльності у валовому внутрішньому продукті України напередодні війни (2018-2020 рр.) наведена в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Динаміка часток видів економічної діяльності у валовому внутрішньому продукті України, %

Галузі та види економічної діяльності	Роки			2020 р.+/- до 2018 р.
	2018	2019	2020	
Сільське, лісове та рибне господарство	10,1	9,0	9,3	-0,8
Добувна промисловість	6,0	5,6	4,5	-1,5
Переробна промисловість	11,6	10,8	10,1	-1,5
Постачання електроенергії, газу,	3,1	3,1	2,9	-0,2
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	0,3	0,4	0,4	0,1
Будівництво	2,3	2,7	2,9	0,6
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт	13,3	13,2	14,0	0,7
Транспорт, складське господарство, поштова діяльність	6,4	6,7	6,3	-0,1
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,7	0,9	0,6	-0,1
Інформація та телекомунікації	3,9	4,6	5,0	1,1
Фінансова та страхова діяльність	2,7	2,9	3,2	0,5
Операції з нерухомим майном	5,8	6,1	6,4	0,6
Професійна, наукова та технічна діяльність	3,2	3,6	3,3	0,1
Діяльність у сфері адміністративного обслуговування	1,4	1,6	1,4	0
Державне управління й оборона	6,0	6,7	7,2	1,2
Освіта	4,5	4,3	4,3	-0,2
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2,2	2,4	2,7	0,5
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,6	0,6	0,5	-0,1
Надання інших видів послуг	0,8	1,0	0,8	0

Аналіз наведених цифрових даних показує, що навіть за певного скорочення частки сільського господарства разом з рибним та лісовим (на 0,8

в. п.), ця галузь поступається лише переробній промисловості та оптові і роздрібній торгівлі, які займають відповідно перше та друге місця в рейтингу різних видів економічної діяльності. При цьому аграрна галузь суттєво випереджала на той час державне управління й оборону, що займали в номінації секторів економіки 4 позицію.

Про вагомість частки сільським господарством у 2022 році засвідчує діаграма структури валової доданої вартості України, що представлена на рис. 2.1.

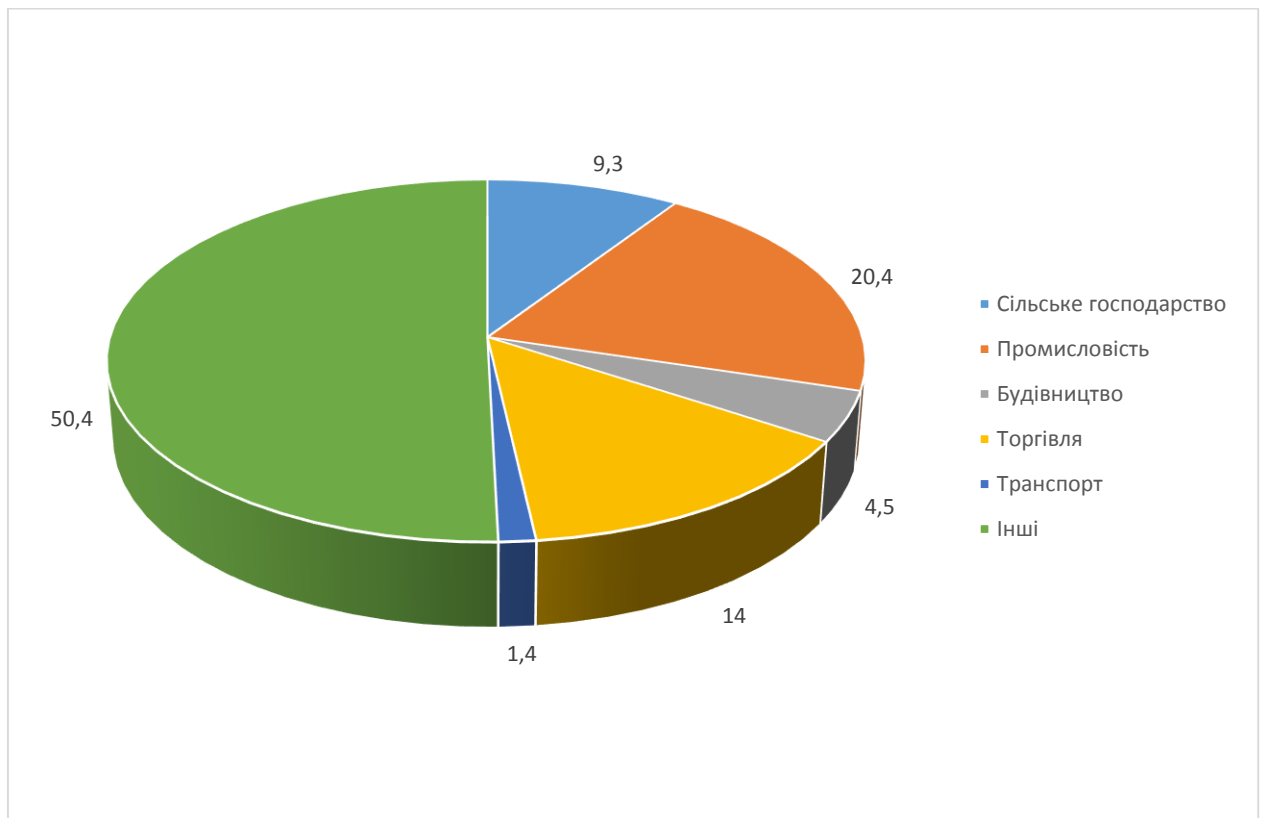

Рис. 2.1 - Структура валової доданої вартості України у 2022 р., %

За даними джерела: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/08/zb_Ukraine_in_figures_22.pdf

Слід вказати на те, що сільське господарство слугує мультиплікатором розвитку переробної промисловості та торгівлі. Бо забезпечує переробну промисловість сировиною, а торгівлю – продовольчими товарами для кінцевого споживання населенням країни. Відтак, значущість сільського господарства перевищує наведені в діаграмі офіційні цифрові значення, що

варто враховувати при управлінні розвитком матеріально-технічної бази підприємств аграрного сектора.

Залежність розвитку матеріально-технічної бази СВК «Прогрес» від оточуючого середовища вимагає проведення SWOT-аналізу. При цьому S (strengths) – віддзеркалює сильні сторони кооперативу, W (weaknesses) – віддзеркалює слабкі сторони кооперативу, O (opportunities) – віддзеркалює можливості кооперативу, T (threats) – віддзеркалює існуючі та потенційні загрози кооперативу. Відповідні дані для SWOT-аналізу СВК «Прогрес» наведені в табл. 2.5.

Таблиця 2.5 - SWOT-аналіз СВК «Прогрес»

Сильні сторони	Можливості
Наявність в значних масштабах земельних та трудових ресурсів для аграрного господарювання	Розширення масштабів земельних та трудових ресурсів за рахунок оренди та найму
Вигідне територіальне розташування для продажу виробленої продукції	Вдосконалення управління розвитком матеріально-технічної бази
Зручність для виробництва сільськогосподарської продукції природно-кліматичні умови	Підвищення кваліфікації працівників апарату управління
Традиції місцевого населення щодо виробництва сільськогосподарської продукції	Рационалізація організаційної структури управління підприємством
Слабка матеріально-технічна база та зростаючі активи	Удосконалення товарного асортименту та маркетингу
Слабкі сторони	Загрози
Залежність від природно-кліматичних умов та погодних примх	Поява нових конкурентів з потужною матеріально-технічною базою
Недостатньо розвинений маркетинг	Посилення цінової конкуренції
Вузький товарний асортимент	Подовження війни з російськими окупантами та мобілізація чоловіків
Зношеність матеріально-технічної бази	Зменшення купівельної спроможності через війну
Організаційна структура управління не в повній мірі відповідає ринковим вимогам	Демографічної кризи через виїзд мешканців села Миколаївка-Новоросійська в міста та в еміграцію

SWOT-аналіз надає можливість систематизувати внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на управління розвитком матеріально-технічної бази СВК «Прогрес». Спираючись на аналіз сильних сторін, можна виділити

вагомий ресурсний потенціал досліджуваного кооперативу, до яких слід віднести наявність в значних масштабах земельних та трудових ресурсів для аграрного господарювання, вигідне територіальне розташування для продажу виробленої продукції, зручні для виробництва сільськогосподарської продукції природно-кліматичні умови, міцні традиції місцевого населення щодо виробництва сільськогосподарської продукції, стабільна матеріально-технічна база та зростаючі активи.

Це створює можливості для подальшого розширення масштабів земельних та трудових ресурсів за рахунок оренди та найму нових працівників, вдосконалення управління розвитком матеріально-технічної бази, підвищення кваліфікації працівників апарату управління, раціоналізації організаційної структури управління підприємством, удосконалення товарного асортименту та маркетингу.

З іншого боку, управлінню розвитком матеріально-технічної бази кооперативу заважають його слабкі сторони, такі як залежність від природно-кліматичних умов та погодних примх, недостатньо розвинений маркетинг, вузький товарний асортимент, зношеність матеріально-технічної бази, не в повній мірі відповідає ринковим вимогам організаційна структура управління. Всі вони потребують уваги, посилення та покращення.

У той же час, такі загрози, як поява нових конкурентів з потужною матеріально-технічною базою, особливо іноземного походження, посилення цінової конкуренції, подовження війни з російськими окупантами та мобілізація чоловіків, зменшення купівельної спроможності через війну, посилення демографічної кризи через виїзд мешканців села Миколаївка-Новоросійська в міста та в еміграцію, потребують стратегічного планування та гнучкості в управлінні розвитком матеріально-технічною базою СВК «Прогрес».

В управлінні розвитком матеріально-технічною базою СВК «Прогрес» доречно провести PEST-аналіз, який передбачає виявлення й оцінку впливу факторів макросередовища на результати поточної й майбутньої діяльності

кооперативу. За своїм змістом PEST – аналіз має аббревіатуру чотирьох англійських слів, де: P - Political - політико-правові умови функціонування кооперативу, E - Economic - економічні умови функціонування кооперативу, S - Sociocultural - соціокультурні умови функціонування кооперативу, T - Technological forces - технологічні фактори умови функціонування кооперативу. Відповідні дані щодо PEST-аналізу щодо СВК «Прогрес» наведені в табл. 2.6.

Таблиця 2.6 - PEST -аналіз СВК «Прогрес»

Політика	Оцінка	Економічні	Оцінка
Відносна політична стабільність в умовах війни	4	Стійкість економічної ситуації	4
Можлива зміна законодавства	4	Рівень безробіття/зайнятості населення	3
Податкова політика	4	Курс національної грошової одиниці	4
Соціум	Оцінка	Технологія	Оцінка
Можливі демографічні зміни	3	Сучасні тенденції	3
Платоспроможність населення	4	Нові технології	2
Активність на ринку	3	Нові патенти	1
Інституційні перетворення	3	Діджиталізація	2

PEST-аналіз постає важливим етапом для визначення лояльності або загроз зовнішнього середовища, яке впливає на виробничо-господарську діяльність СВК «Прогрес». Оцінювання політично-правових аспектів показує наявність досить високої стабільності політичної ситуації попри ведення бойових дій на території України та загалом позитивний вплив податкової політики для аграрного сектора. Політичну сферу слід також оцінювати як таку, що може сприяти подальшому розвитку кооперативу в частині управління розвитком матеріально-технічною базою.

У сфері економіки є певна стабільність попри ведення війни та загарбання Росією частини території України, на яких здійснюється аграрне виробництво та експорт сільськогосподарської продукції через порти Чорного

та Азовського морів. Варто водночас враховувати можливі різкі коливання валютного курсу грошової одиниці та рівень безробіття. Водночас ці характеристики економіки оцінюються як середні. В управлінні розвитком матеріально-технічною базою СВК «Прогрес» слід враховувати необхідність виваженого планування виробництва сільськогосподарської продукції та управління її маркетингом.

В управлінні розвитком матеріально-технічною базою СВК «Прогрес» соціокультурні аспекти вказують на те, що демографічні процеси та динаміка платоспроможності населення можуть впливати на ринкову активність покупців юридичних осіб при укладенні угод на купівлю техніки та інших матеріальних ресурсів. Адже вибуття ручної праці із виробничого процесу потребує відповідного технічного парку, що важливо враховувати при розробці стратегій подальшої виробничо-господарської діяльності.

Технологічні фактори в управлінні розвитком матеріально-технічною базою СВК «Прогрес» оцінюються через сучасні тенденції, перспективи нових технологій й свідчать про необхідність постійного їх оновлення. Варто враховувати прискорену динаміку змін технологічного середовища. Так, проведення діджиталізації передбачає використання цифрових технологій з метою удосконалення бізнес-моделі, ведення якої в реальній економіці забезпечує створення нових можливостей для отримання прибутку. Йдеться про впровадження електронного внутрішнього кооперативного документообігу, ведення сторінки бренду в соціальних мережах Інтернет СВК «Прогрес», виявлення нових каналів комунікації з потенційними покупцями, удосконалення продукту, удосконалення методів зберігання та обробки інформаційних даних тощо.

Проведений PEST-аналіз дозволяє зробити узагальнюючий висновок щодо зовнішнього оточуючого середовища СВК «Прогрес», що демонструє його можливості щодо адаптації управління розвитком матеріально-технічною базою кооперативу до функціонування в умовах війни та повоєнного відбудовного періоду.

2.2. Аналіз ресурсного забезпечення розвитку матеріально-технічної бази СВК «Прогрес»

Ресурсне забезпечення розвитку матеріально-технічної бази СВК «Прогрес» формує сукупність його ресурсів, з яких земельні належать до числа основних засобів виробництва. Відповідні цифрові матеріали щодо земельних ресурсів наведені в табл.. 2.7.

Таблиця 2.7 - Динаміка земельних ресурсів в СВК «Прогрес»

Показники	Роки			2023р. +/- до 2021 р.
	2021	2022	2023	
Всього землі, га	2 253	2 253	2 253	0
Сільськогосподарські угіддя, га	2 253	2 253	2 253	0
з них: - рілля, га	2 253	2 253	2 253	0
Питома вага ріллі в сільськогосподарських угіддях, %	100	100	100	0
Частка залучення земель до сільськогосподарського виробництва, %	100	100	100	0
Приходиться на одного працівника ріллі, га	90,2	107,2	107,2	17

Серед виробничих ресурсів в сільському господарстві особливе місце займає земля. Важливою особливістю землі є її родючість, що відрізняє її від інших засобів виробництва. Аналітичні дані таблиці вказують, що за період дослідження площа сільськогосподарських угідь не змінилася і за станом на кінець 2023р. складала 2253 гектара. Вона повністю співпадає з площею ріллі – 2253 га, що вказує на високу розораність сільськогосподарських угідь протягом років аналітичного періоду 100 %. Таким чином, СВК «Прогрес» володіє достатнім потенціалом землі, який при раціональному його

використанні та систематичному підвищенні родючості зможе забезпечувати ефективне товарне виробництво і збут виробленої продукції.

Стабільність земельної площі засвідчує надійність відносин з орендодавцями, яку слід підтримувати й надалі для збереження існуючої матеріально-технічної бази. Наразі приходить на одного працівника 107,2 га ріллі. Зростання значення даного показника (на 17 га), віддзеркалює ситуацію зі зменшення числа працівників господарства.

Матеріально-технічна база кооперативу реалізує свій потенціал у поєднанні з працею працівників. Динаміка чисельності працівників СВК «Прогрес» наведено в табл. 2.8.

Протягом періоду дослідження середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, змінювалася в межах від 21 до 25 осіб. При цьому в 2023 році приймало участь у сільськогосподарському виробництві мінімальна чисельність людей – 21 особа, а максимальна – у базовому році – 25 осіб. Коливання чисельності зайнятих працівників та скорочення їх чисельності вказує на необхідність комплексу соціально-економічних заходів для подолання негативної демографічної тенденції.

За рахунок зменшення чисельності працівників (на 4 особи) звітного року по відношенню до базового зменшилася кількість відпрацьованих ними тис. люд-год. (на 6480) та річний фонд оплати праці (на 6 тис. грн). Позитивно оцінюється зростання середньомісячного заробітку одного працюючого (на 2,3 тис. грн) та підвищення продуктивності праці – на 679,7 тис. грн. в розрахунку на одного працівника.

Таблиця 2.8 – Динаміка чисельності та продуктивності працівників СВК «Прогрес»

Показники	Роки			2023р. +/- до 2021 р.
	2021	2022	2023	
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	25	21	21	-4,0
в т.ч. зайняті в с.-г. виробництві	23	19	19	-4,0
Ними відпрацьовано, тис. люд-год.	46000	37848	39520	-6480,0
Річний фонд оплати праці, тис. грн	3660,0	3326,4	3654,0	-6,0
Вартість валової продукції, всього, тис. грн.	28089,2	43137,3	37868,3	9779,1
Рівень залучення працівників до виробництва, %	92,0	90,5	90,5	-1,5
Відпрацьовано люд-год на 1 працівника за рік, тис. люд. год.	1840,0	1802,3	1881,9	41,9
Тривалість робочого дня, год	8	8	8	0,0
Середньомісячний заробіток одного працюючого, тис. грн.	12,2	13,2	14,5	2,3
Продуктивність праці в розрахунку на: - одного працівника, тис. грн.	1123,6	2054,2	1803,3	679,7
- відпрацьовану люд./год, грн.	1840,0	1802,3	1881,9	41,9

Динаміка вартості основних засобів в СВК «Прогрес» наведена в табл. 2.9.

Аналіз наведених цифрових даних засвідчує, що звітного року первісна вартість основних засобів кооперативу складає 43867 тис. грн., з них на початок року наявність основних фондів становить 13453 тис. грн., або 30,6 % від первісної вартості. На кінець звітного року вартість основних фондів перевищує початкове значення на 6658 тис. грн., що вказує на розуміння менеджментом важливості нарощування матеріально-технічної бази господарства. Водночас, знос основних фондів, що на початок року становив 30414 тис. грн. слід оцінювати як досить масштабний. Це показує на виведення

із господарського обороту значної частини матеріальних та технічних ресурсів через їх фізичне зношення та моральне старіння.

Таблиця 2.9 - Динаміка вартості основних засобів в СВК «Прогрес», тис. грн.

Показники	Роки			2023 р. у % до 2021 р.
	2021	2022	2023	
Первісна вартість основних засобів	33220	36009	43867	132,0
Наявність основних фондів:				
- на початок року	10654	8719	13453	126,3
- на кінець року	8719	13453	20111	230,7
Знос основних фондів:				
- на початок року	22566	27290	30414	134,8
- на кінець року	27290	30414	32484	119,0

Оцінка динаміки вартості основних засобів кооперативу загалом позитивна. Бо вартість всіх складових основних засобів в СВК «Прогрес» протягом періоду дослідження зростає. Наочно висхідний розвиток первісної вартості основних засобів демонструє рис. 2.2.

Так, звітного року по відношенню до базового року первісна вартість основних засобів зросла на 10647 тис. грн., або на 32 %. Найбільшим є приріст вартості основних фондів на кінець року, яка збільшилась на 11392 тис. грн. (у 2,3 рази).

Поточне зростання матеріально-технічної бази гальмується значним скороченням вартості основних засобів через їх знос. Адже на початок року знос основних фондів перевищує на 7848 тис. грн. аналогічне значення базового року, що показує зріст на 34,8 %. Проте протягом звітного року

відбувається уповільнення зносу, приріст якого складає 19 %, що на 15,8 в.п. менше значення цього ж показника на початку року.

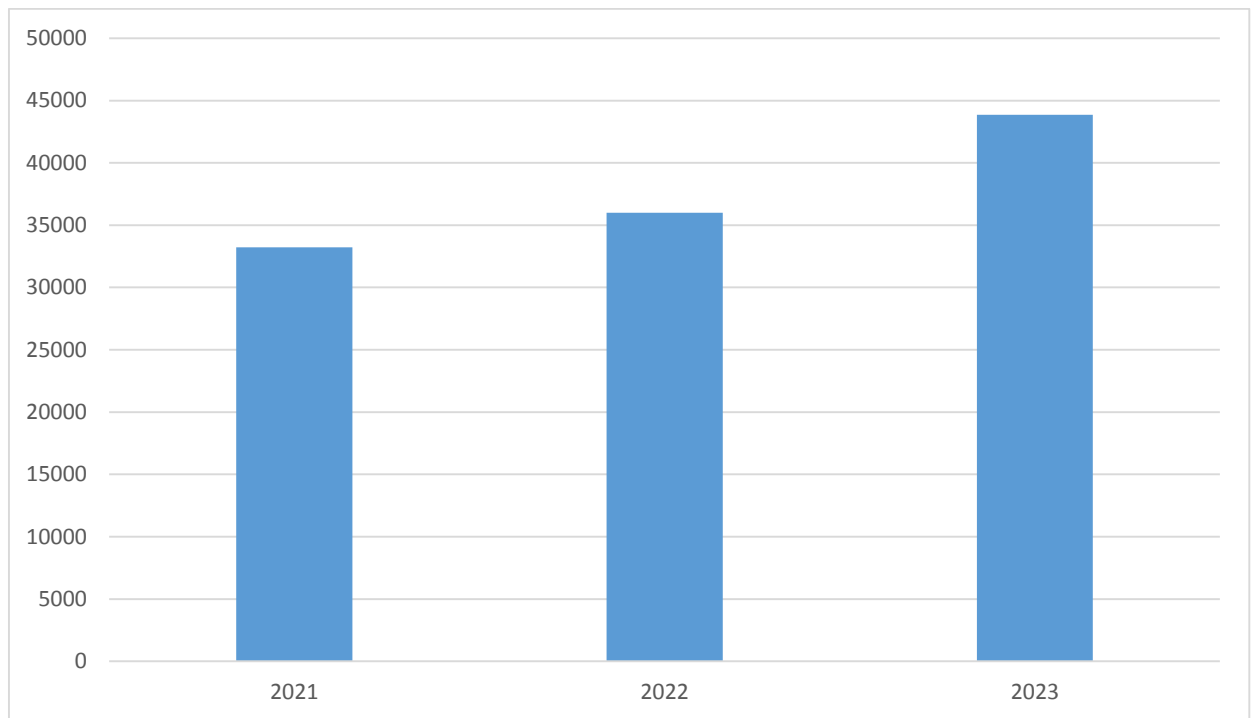

Рис. 2.2 – Динаміка первісної вартості основних засобів в СВК «Прогрес», тис. грн.

Матеріально-технічна база в натуральному форматі в господарстві представлена у вигляді сільськогосподарської техніки. Вона належить до числа активних складових матеріально-технічної бази СВК «Прогрес». Її динаміка в кількісному вимірі наведена в таблиці 2.10.

Кукурудзозбиральні комбайни відсутні через те, що кукурудза на зерно в якості сільськогосподарської культури в господарстві постійно не вирощується. Кормо збиральні комбайни, транспортери для прибирання гною та роздавачі кормів, як і решта техніки з догляду за тваринами в господарстві відсутні. Вони були або модернізовані для інших видів робіт в кооперативі, або як металобрухт продані господарством через виведення із господарського обороту поголів'я тварин.

За більшістю представлених в таблиці позицій кількість наявної техніки в цілому залишається стабільною. Разом з тим, спостерігається посилення

технічного потенціалу тракторного парку за рахунок придбання за останні два роки аналітичного періоду двох тракторів потужністю менше 40 кВт та від 40 до 60 кВт.

Таблиця 2.10 - Наявність сільськогосподарської техніки в СВК «Прогрес», одиниць

Сільськогосподарська техніка	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення 2023 р. (+/-) до 2021 р.
Трактори – всього	22	23	24	+2
з них трактори потужністю:				
- менше 40 кВт	1	1	2	+1
- від 40 до 60 кВт	11	12	12	+1
- від 60 до 100 кВт	2	2	2	0
- понад 100 кВт	8	8	8	0
З загальної кількості тракторів:				
- трактори колісні	17	18	19	+2
- трактори гусеничні	5	5	5	0
трактори без змонтованих на них машин	18	19	20	+2
- трактори, на яких змонтовані машини	4	4	4	0
Автомобілі	23	23	23	0
Причепи та напівпричепи	15	15	15	0
Плуги	17	17	17	0
Культиватори	16	18	19	+2
Борони	56	56	56	0
Сівалки	7	7	8	+1
Сінокосарки	1	1	1	0
Жатки валкові	4	4	4	0
Прес-пакувальники	1	1	1	0
Зернозбиральні комбайни	5	5	5	0

З позицій посилення матеріально-технічної бази важливим постає збільшення числа культиваторів (2 одиниці) та сівалок (1 одиниця). Відсутність втрат техніки засвідчує досить високий рівень інженерно-

технічної служби підприємства та розуміння менеджментом вагомості посилення матеріально-технічної бази.

Енергетичні ресурси відносяться до числа найбільш важливих характеристик матеріально-технічної бази досліджуваного кооперативу. Забезпеченість енергетичними ресурсами визначається їх загальною потужністю. До таких належать механічні, електричні і живі тягла, представлені кіньми та можливо для екзотики волами. Всі енергетичні потужності подаються для порівняння в кінських силах (табл. 2.11).

Таблиця 2.11 - Енергетичні потужності СВК «Прогрес», к.с.

Показники	2021 р.		2022 р.		20232 р.		2023 р. в % до 2021 р.
	к. с.	%	к. с.	%	к. с.	%	
Двигуни тракторів	1588	19,5	1678	20,3	1738	20,7	109,4
Двигуни комбайнів	2373	29,1	2373	28,7	2373	28,3	100,0
Двигуни автомобілів	1760	21,6	1760	21,3	1760	21,0	100,0
Інші механічні двигуни	1860	22,8	1860	22,5	1905	22,7	102,4
Електродвигуни та електроустановки	124	1,5	140	1,7	153	1,8	123,4
Устаткування для виробництва відновлюваної енергії	456	5,6	456	5,5	456	5,4	100,0
Усього енергетичної потужності	8161	100	8267	100	8385	100	102,7

Як свідчать дані таблиці 2.11 енергетичні потужності кооперативу м збільшилися на 2,7 % і склали у 2023 році 8385 к. с. За винятком потужності двигунів тракторів, інших механічних та електричних двигунів, що зросла за період дослідження, за всіма іншими категоріями енергетичних складових змін не відбувається.

Варто вказати на те, що потужність в двигуні-моторі наявного в господарстві кожного автомобіля вимірюють з урахуванням його укомплектування. Адже він повинен бути озброєний відповідними агрегатами та різними допоміжними комплексами, включно з підсилювачем на гідравлічній базі, а також генератором, пусковою системою, насосом-компресором, по можливості кондиціонером для роботи в умовах підвищеної температури, набором для системи контролю та безпеки праці – вогнегасником, знаком аварійної зупинки тощо. Це реальна потужність, яка характеризує двигуни автомобілів. Відповідної комплектації потребують також двигуни тракторів та комбайнів, що мають різну модифікацію, потужність, вимоги до устаткування, встановлення яких залежить від наявних фінансових та технічних можливостей господарства.

Збільшення потужності двигунів, як умови поліпшення використання матеріально-технічної бази господарства, передбачає використання цілого комплексу заходів. Перший - застосувавши якісне моторне масло, пальне та антифрикційні присадки. Ще потрібно внести зміни в саму конструкцію двигуна. Проте такий підхід призводить до збільшена витрата палива.

Другий – зменшити вплив на машину (трактор, комбайн) сил опору, вдавшись до зниження автомобільної маси, застосуванню висококласних колісних дисків і шин, модернізації ходової частини та трансмісії, поліпшенню аеродинамічних характеристик.

Перш ніж вносити якісь зміни в автомобіль (трактор, комбайн), варто враховувати, що збільшення потужності в більшості випадків прямо пропорційно тій кількості палива, яке споживає двигун. Потрібно враховувати також той факт, що в кожній моделі двигуна потужність збільшити можна по-різному. Адже двигун кожного транспортного засобу влаштований по-своєму. Роботу по збільшенню потужності слід довірити висококваліфікованим фахівцям. Збільшення потужності можна досягти, якщо збільшити обсяг наповнюваних циліндрів і перейти на пальне вищого класу.

Енергозабезпеченість виробництва визначається діленням енергоресурсів підприємства на його посівну площу. Аналіз показників засвідчує, що енергозабезпеченість виробництва СВК «Прогрес» в розрахунку на 100 га посівної площі звітного року складав 426,5 к. с. Важливим показником, що характеризує енергетичні можливості кооперативу є енергоозброєність праці. Цей показник розраховується відношенням потужності енергоресурсів до числа працівників в середньообліковому розрахунку. Рівень енергоозброєності праці становить за даними звітного року 322,5 к. с.

Використовуючи бенчмаркінг для порівняння слід зазначити наявність певних диспропорцій за енергетичними ресурсами в кооперативі. Бо в сільськогосподарських підприємствах, що вирізняються досить високим рівнем організації аграрного виробництва, нормативна енергозабезпеченість знаходиться в межах від 650 до 700 к. с. (в СВК «Прогрес» лише 426,5 к. с.).

Стандартна енергоозброєність сільськогосподарських підприємств, що є орієнтиром для наслідування, переважає 50 к. с. В досліджуваному кооперативі цей показник майже в 6 раз перевищений, що оцінюється позитивно. Адже рівень енергозабезпеченості і енергоозброєності корелює з кінцевими результатами виробничо-господарської діяльності.

Зростання енергетичної потужності має прямий позитивний вплив на продуктивність використання основних ресурсів як працівників, так і матеріально-технічної бази кооперативу. Водночас, слід вказати на те, що такий значний рівень перевищування енергоозброєності господарства по відношенню до нормативних за бенчмаркінгом, вказує на намагання менеджменту кооперативу компенсувати втрати людських ресурсів.

Як свідчать дані таблиці, незначну частку (менше 1,8 %) в структурі енергетичних ресурсів СВК «Прогрес» становлять потужності електродвигунів та електроустановок. Проте в умовах війни з боку Російської Федерації, саме ці енергетичні ресурси дають змогу своєчасно виконувати всі техніко-технологічні процеси. Бо після широкомасштабної агресії війська

ворога цілеспрямовано руйнують своїми обстрілами енергетичну систему України. Тому наразі такі енергетичні пропорції слід змінювати на користь збільшення частки електродвигунів та електроустановок.

Використання власних електродвигунів та електроустановок в кооперативі є досить вигідним, бо їх електроенергія належить до числа найбільш економних. Особливої уваги в цьому відношенні заслуговують вітрові установки та сонячні батареї. Адже тарифи на електропостачання постійно зростають як для населення країни, так і для підприємств, яким є СВК «Прогрес». В періоди, коли такі системи мають надлишок енергії, її варто продавати за «Зеленим тарифом» і отримувати додаткове джерело грошових надходжень. Використання відновлюваних джерел енергії слід вважати виграшним і з брендових для кооперативу позицій – формується позитивний імідж підприємства, що піклується про природне довкілля та відповідає сучасним світовим вимогам.

Господарська діяльність СВК «Прогрес» — це діяльність сучасного ринкового суб'єкта у сфері сільськогосподарського виробництва, включно з наданням різноманітних послуг населенню та державі. Цьому слугує існуюча матеріально-технічна база. Її зміцнення на перспективу значною мірою визначає конкурентоспроможність кооперативу на внутрішньому та зовнішньому ринках. Особливо це актуально в світлі широкомасштабної війни, активної інтеграції нашої країни в ЄС та встановлення безвізового режиму.

2.3. Оцінка ефективності використання матеріально-технічної бази кооперативу

Важливість проведення оцінки ефективності використання матеріально-технічної бази СВК «Прогрес» витікає з діяльності кооперативу в умовах ринкової економіки. Критерій, за яким ринок оцінює всі без винятку суб'єкти господарювання лише один – це прибуток. Бо без отримання прибутку в

ринковій економіці відсутні жодні перспективи подальшого збереження цілісності господарського комплексу підприємства, незалежно від його виду економічної діяльності, масштабів виробництва, ресурсного потенціалу, наявної матеріально-технічної бази, технологічної та інтелектуальної потужності.

Тому найбільш об'єктивну та узагальнюючу економічну характеристику сучасного стану та динаміки використання матеріально-технічної бази СВК «Прогрес» дають показники результативності ринкової діяльності, що відображають фінансово-економічний стан та показують дохід кооперативу, його чистий дохід, собівартість реалізованої продукції, прибуток, рентабельність. Відповідні цифрові дані стосовно їх динаміки наведено в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12 - Динаміка економічної результативності використання матеріально-технічної бази в СВК «Прогрес»

Фінансово-економічний результат	Роки			2023 р. +/- до 2021 р.
	2021	2022	2023	
Дохід (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг), тис. грн.	61158,00	53930,30	45854,40	-15303,6
Чистий дохід, тис. грн.	33068,80	10793,00	7986,10	-25082,7
Собівартість реалізованої продукції товарів, робіт, послуг, тис. грн.	28089,20	43137,30	37868,30	9779,1
Чистий прибуток (збиток) , тис. грн.	30116,30	6579,70	5800,20	-24316,1
Інші операційні доходи, тис. грн	288,80	148,90	643,30	354,5
Рентабельність кооперативу %	107,22	15,25	15,32	-91,9

Аналіз наведених цифрових матеріалів в табл. 2.12 показує, що дохід кооперативу звітного року становив 45854,4 тис. грн., в тому числі вартість чистого доходу складала 7986,1 тис. грн. Різниця між доходом кооперативу та чистим доходом полягає в тому, що досліджуване підприємство здійснює відрахування і сплачує акцизні податки, мита, податок на додану вартість, а також інші непрямі податки та збори як для держави, так і органам місцевого самоврядування. Собівартість реалізованої продукції в СВК «Прогрес» у вигляді товарів, здійснюваних оплатних робіт та послуг звітного року складає 37868,3 тис. грн. Відтак, чистий прибуток, що залишається на рахунку кооперативу у 2023 . становив 5800,2 тис. грн., а рентабельність - 15,32 %.

Наявність чистого прибутку та позитивна рентабельність засвідчують результативне використання кооперативом його матеріально-технічної бази. Водночас, слід вказати на наявність негативного тренду, що формується в СВК «Прогрес» як по доходу, чистому доходу, собівартості реалізованої продукції та рентабельності. Наочно демонструє стрімке зниження значень цих показників рис. 2.3.

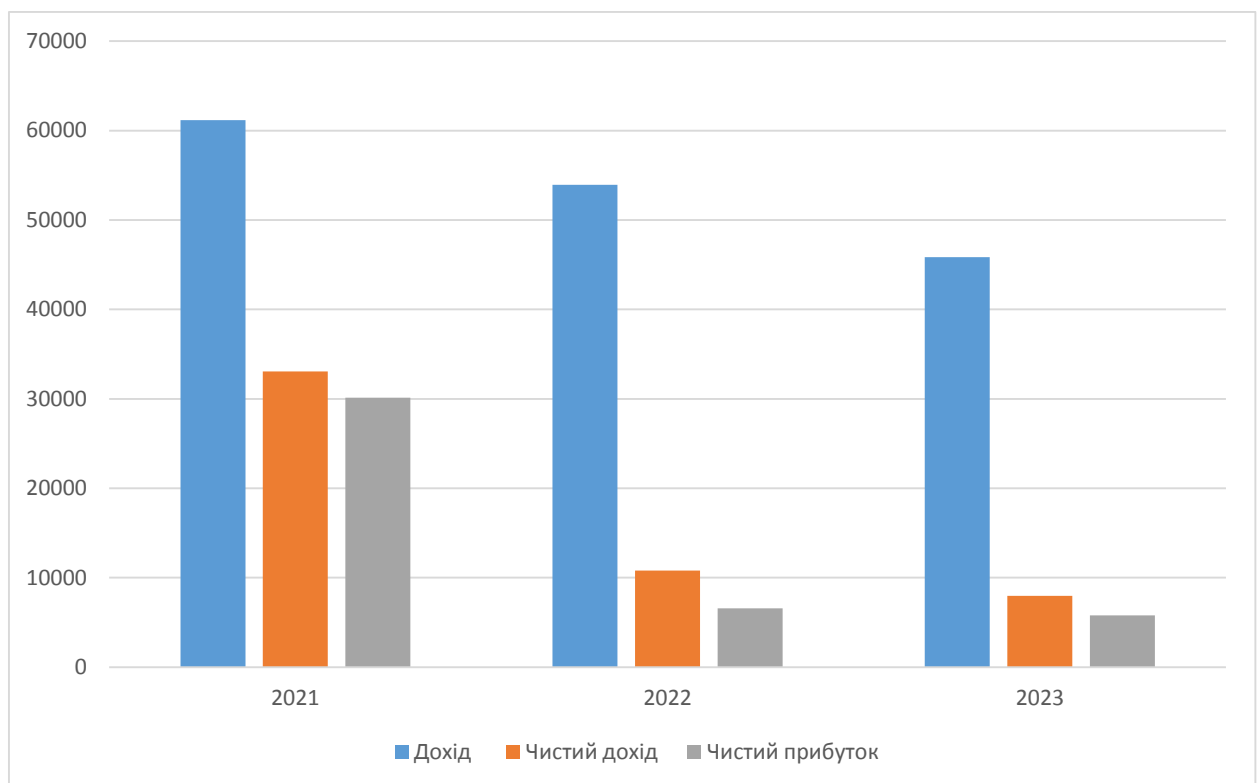

Рис. 2.3 – Динаміка доходу, чистого доходу та прибутку в СВК «Прогрес»

Так, виручка від реалізації продукції кооперативу звітного року по відношенню до базового року зменшилась на 15,3 млн. грн, чистий дохід – майже на 25,1 млн. грн. Внаслідок зростання за цей же період собівартості реалізованої продукції (майже на 9,8 млн. грн), чистий прибуток кооперативу зменшився на 24,3 млн. грн. Скорочення чистого прибутку при зростанні собівартості реалізованої продукції кооперативу спричиняють зниження рівня рентабельності звітного року по відношенню до базового року на 91,9 відсоткових пунктів.

Таким чином, кооператив демонструє, що в окремі роки окупність витрат може сягати 107,2 %, що слугує орієнтиром для заходів з боку менеджменту по удосконаленню управління розвитком матеріально-технічної бази. Цей висновок підтверджується динамікою показників ефективності використання оборотних засобів, дані яких наведено в табл. 2.13.

Таблиця 2.13 - Ефективність використання оборотних засобів в СВК «Прогрес»

Показники	Роки			2023 р. +/- до 2021 р.
	2021	2022	2023	
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн.	9686	11086	16782	7096
Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	61158	53930,3	45854,4	-15303,6
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	6,31	4,86	2,73	-3,58
Тривалість одного обороту, днів	57,02	74,00	131,76	74,74
Норма прибутку, %	3,11	0,59	0,35	-2,76

Аналіз наведених даних показує, що ефективність використання оборотних засобів у кооперативі знижується. Так, звітного року по відношенню до базового року коефіцієнт оборотності оборотних засобів

зменшився на 3,58, тоді як тривалість 1 обороту зросла на 74,7 днів. Як наслідок норма прибутку скоротилася на 2,76 пунктів і звітного року складає 0,35. Звідси витікає потреба поглибленого дослідження результативності використання наявного в кооперативі машинно-тракторного парку.

Важливою складовою матеріально-технічної бази в СВК «Прогрес» є машинно-тракторний парк, ступінь раціональності використання якого визначається за системою показників (табл. 2.14).

Таблиця 2.14 – Рівень ефективності використання тракторів в СВК «Прогрес»

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. у % до 2021 р.
Відпрацьовано одним еталонним трактором за рік машино-днів	121	115	119	98,3
Коефіцієнт використання річного фонду часу	0,88	0,85	0,81	92,0
Коефіцієнт змінності	1,04	1,01	1,01	97,1
Виробіток на 1 еталонний трактор, ет. га:				
за зміну	4,9	4,9	4,6	93,9
за день	6,5	6,5	6,2	95,4
Витрати палива на 1 ет. га, кг	12,5	14,6	15,1	120,8

Показники інтенсивності використання тракторного парку характеризують напруженість виконання ним виробного-господарських робіт протягом року та показують наявну в кооперативі результативність використання його складової матеріально-технічної бази. Адже зростання виробітку на одну тракторну одиницю машино-днів та нормо-змін, свідчить про підвищення коефіцієнту змінності. Підвищення річного виробітку в

умовних еталонних гектарах є свідченням зростання загалом продуктивності праці, зокрема в управлінні розвитком матеріально-технічної бази.

Оцінка цифрових даних таблиці 2.14 показує, що кількість відпрацьованих машино-днів одним еталонним трактором протягом року за період дослідження знизилася. Також погіршився коефіцієнт використання річного фонду часу тракторного парку. Коефіцієнт змінності, який розраховувався через ділення кількості відпрацьованих машинно-змін до числа машино-днів також зменшився. Таким чином, інтенсивність використання машинно-тракторного парку в досліджуваному СВК «Прогрес» знижується.

При цьому показники продуктивності використання тракторного парку представлені в таблиці 2.14 змінним та денним виробітком одного трактора. Обчислювалися ці показники через відношення того, скільки виконано тракторним парком загального обсягу робіт до числа відпрацьованих цим трактором, як машинно-змін, так і машинно-днів протягом календарного року. Як свідчать розрахунки, змінний та денний виробіток одного еталонного трактора знизився у базовому році порівняно з звітним.

Предметно показників, що віддзеркалюють економічність використання тракторного парку, то вони відбивають як собівартість одного умовно-еталонного гектара, так і витрати палива на один умовно-еталонний гектар. Аналіз показує, що витрати палива в СВК «Прогрес» на один еталонний гектар збільшилися за період дослідження на 20,8 %. Таким чином, результативність та економічність машинно-тракторного парку за період дослідження погіршуються. Це стосується всіх без винятку показників, що характеризують скільки відпрацьовано одним еталонним трактором за рік машино-днів, який коефіцієнт використання річного фонду часу, який коефіцієнт змінності, який виробіток на 1 еталонний трактор за зміну і за 1 день.

Внаслідок цього необхідні комплексні заходи щодо поліпшення використання тракторного парку, як умови підвищення його продуктивності праці і ефективності управління матеріально-технічною базою. Для цього

необхідно набувати в склад матеріально-технічної бази нові і вдосконаленні моделі тракторів з довготривалим строком служби. Їх характеристиками мають бути економність палива та мастила, висока швидкість та маневреність, надійність без ремонту двигунів. Вагомим чинником підвищення економічної ефективності машинно-тракторного парку та матеріально-технічної бази в цілому постає наявність спеціаліста, який має професійну інженерно-технічну підготовку, з тим, щоб покласти на нього виконання функцій з розвитку досліджуваної бази. Тому при проектуванні організаційної структури управління СВК «Прогрес» необхідно передбачити централізацію в кооперативі управлінських функцій щодо впровадження технічних інновацій в практику господарювання.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СВК «ПРОГРЕС» БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Раціоналізація організаційної структури управління кооперативом

Раціоналізація організаційної структури управління кооперативом належить до числа основних напрямів підвищення ефективності управління розвитком матеріально-технічної бази СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області. Бо визначаючи зміст, взаємодію та підпорядкованість управлінських складових на основі лінійних та функціональних зв'язків, використовуючи територіально-галузеві засади управлінська організаційна структура безпосередньо впливає на якість прийняття рішень і фінансово-економічні результати господарювання. При цьому слід враховувати особливості управління виробничо-господарською діяльністю, що характеризує кооперативну форму ведення аграрного бізнесу. Особливою рисою досліджуваного кооперативу виступає демократичний характер управління. Бо члени кооперативу безпосередньо здійснюють контроль за діяльністю його посадових осіб. Останні, в свою чергу, членами кооперативу змінюються та можуть вибиратися.

Участь членів кооперативу в управлінні здійснюється на засадах самоврядування, де кожний має лише один голос при прийнятті рішення на загальних зборах. Загалом система органів управління СВК «Прогрес» включає його загальні збори, правління кооперативу, яке очолює голова, спостережну раду та ревізійну комісію, представлену лише одним ревізором. Загальні збори членів СВК «Прогрес» виступають його вищим органом управління. Бо саме на загальних зборах розглядаються і вирішуються різнопланові питання виробничо-господарської діяльності досліджуваного

кооперативу. Зокрема, належать до виняткової компетенції загальних зборів членів СВК «Прогрес» питання щодо прийняття ними всіх статутних та нормативних документів, обрання голови кооперативу та членів його правління, те є стосується членів ревізійної комісії та спостережної ради.

Органи управління СВК загальних зборах звітують про результати фінансово-економічні результати виробничо-господарської діяльності. Тут же вирішуються питання стосовно розподілу отриманого доходу, формування та використання кооперативних фондів, затвердження правил внутрішнього розпорядку. Наведені й інші питання, що можуть вирішувати загальні збори СВК «Прогрес», спрямовані на безпосередню участь його членів в управлінні господарством.

Удосконалення управління розвитком матеріально-технічної бази, що використовується у виробничо-господарській діяльності СВК «Прогрес», передбачає проведення комплексу організаційних заходів. В їх переліку чільне місце займає раціоналізація організаційної структури управління підприємства, що функціонує на базі існуючої організаційної побудови господарства (рис. 3.1).

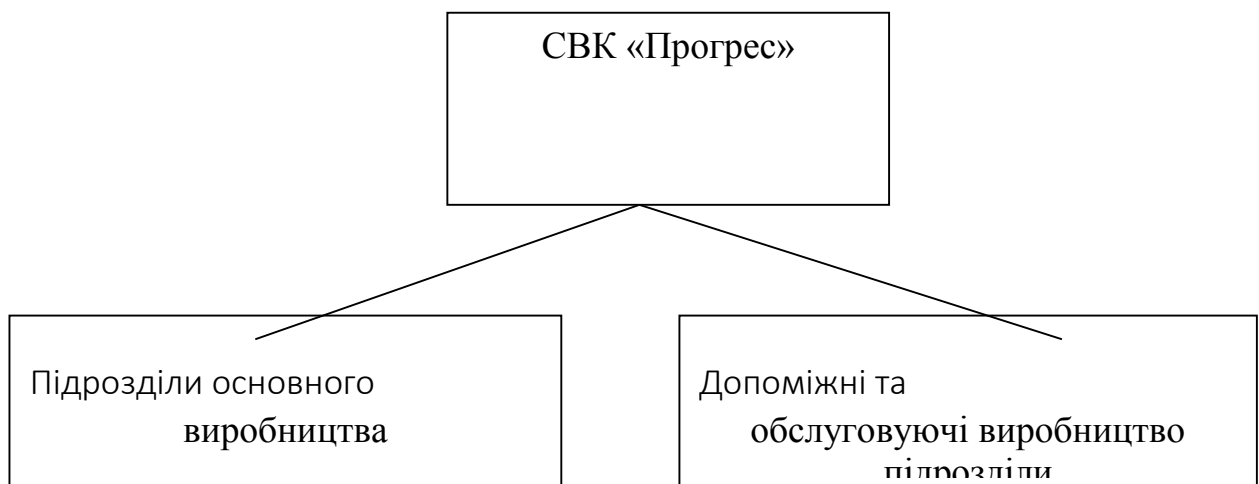

Рис. 3.1 - Організаційна побудова СВК «Прогрес»

Аналіз показує, що організаційно СВК «Прогрес» включає підрозділи з основного виробництва (таким є рослинництво), допоміжного та обслуговуючого характеру (технічного та ремонтного обслуговування,

енергетики, складське господарство). Організаційна структура управління сільськогосподарського кооперативу сформована для досягнення його соціально-економічних цілей.

Для цього передбачається здійснення основного виду діяльності згідно КВЕД: вирощування сільськогосподарських культур – зернових, бобових, олійних. Крім вказаних допоміжними видами економічної діяльності на перспективу можуть також бути вирощування інших однорічних і дворічних культур, розведення великої рогатої худоби та свиней. Стосовно розведення великої рогатої худоби в статуті господарства конкретизується, що це має бути молочний напрям.

Управління діяльністю СВК «Прогрес» здійснюється директором Домусчі Павло Миколайович, який одночасно є повноваженою особою кооперативу і наймається за контрактом правлінням (рис. 3.2).

Рис. 3.2 – Існуюча організаційна структура управління СВК «Прогрес»

Вивчення існуючої побудови організаційної структури управління СВК «Прогрес» показує, що в господарстві склалася двоступенева лінійно-функціональна структура управління, що функціонує на основі бригадної форми організації виробничо-господарської діяльності.

При цьому перший рівень управління формує його загальногосподарський апарат, що включає бухгалтерську, агрономічну, інженерну та енергетичну служби. Їх керівники безпосередньо підпорядковані директору.

Варто вказати, що директору СВК «Прогрес» підпорядковані головний бухгалтер, головний агроном, головний інженер, завідувач виробництвом. Підпорядкування та взаємозв'язок між управлінськими ланками і управлінським персоналом по характеру зв'язків будуються на лінійній та функціональній основі. За лінійної форми зв'язків керівник виконує управлінські функції стосовно певної виробничої структури, а у підлеглого є тільки один лінійний керівник, розпорядження якого обов'язкові для виконання.

При функціональній структурі управління для виконання окремих спеціалізованих функцій виділяються спеціальні управлінські ланки або окремі виконавці. Виконавець з визначених питань підпорядковується відразу декільком функціональним керівникам. Функціональна спеціалізація підвищує ефективність апарату управління, бо керівництво стає більш компетентним, швидше накопичується позитивний досвід і на цій основі з'являється можливість уніфікувати роботу в тій чи іншій сфері діяльності.

Проте ріст числа функціональних служб диференціює управлінський процес на окремі складові, що знижує узгодженість апаратної роботи. Адже працівники на нижчестоящих ієрархічних щаблях підпорядковуються одночасно декільком керівникам. Це спричинює певні суперечливості в розпорядженнях і створює конфліктні ситуації. Так, завідувач виробництвом функціонально підпорядковуються головному агроному з технологічних

питань вирощування сільськогосподарських культур, головному бухгалтеру, головному інженеру й іншим фахівцям із відповідних управлінських функцій.

В СВК «Прогрес» за характером управлінських зв'язків використовується лінійно-функціональна структура управління. Бо по адміністративних питаннях, які належать до загального керівництва, кожний працівник лінійно підпорядковується одному своєму керівникові. При цьому функціональні ланки в особі їх спеціалістів займаються питаннями, віднесеними до їхньої компетенції (технічними, технологічними і т. д.). У кожній ланці керівництва створені групи спеціалістів або функціональні служби, що відповідають за дотримання технології, організацію труда й оплату праці, розв'язання інших комплексних питань.

Завідувач виробництвом як лінійний керівник, отримавши розпорядження спеціалістів функціональних служб, приймає остаточні рішення та здійснює координацію діяльності працівників при виконанні ними виробничих процесів, безпосередньо організовують реалізацію рішень на первинному управлінському рівні.

Бригадна організаційна структура управління СВК «Прогрес» характеризує виробничо-територіальний принцип організації виробництва, при якому в кожній первинній одиниці забезпечується виробництво продукції. Такою в кооперативі є продукція рослинницької галузі.

До недоліків існуючої організаційної структури управління лід віднести те, що провідні фахівці виступають тільки в ролі радників для керівників виробничих підрозділів. За розвиток галузей і їх ефективність відповідальність ділиться між організаторами виробництва керівниками підрозділів і головними спеціалістами. Відсутність одноособової відповідальності порушує баланс між функціональними обов'язками та правами. Безпосередньо підпорядкованих виконавчому директору підприємства 5 осіб. Це відповідає нормі навантаження першої особи підприємства.

Удосконалення структури управління СВК «Прогрес» передбачає використання існуючої її побудови з врахуванням вимог ринкової економіки

та сучасних форм організації виробничо-господарської діяльності підприємства. Для цього доцільно в склад адміністративного персоналу включити фахівця з матеріально-технічного постачання та збуту, якого безпосередньо підпорядкувати директору на посаді заступника директора з комерційної діяльності.

Заступник директора з комерційної діяльності в СВК «Прогрес» досліджує ринкову кон'юнктуру, прогнозує обсяги та ціни продажів, обґрунтовує пропозиції з удосконалюванню маркетингу. Спеціаліст при цьому повинний бути компетентний та вміти аналізувати ринки збуту продукції; визначати реальний платоспроможний попит на неї; обґрунтовувати обсяги, якість, асортимент та ціну постачання продукції на конкретні ринки; виявляти перспективні ринки збуту і нових потенційних покупців; проводити оцінку конкурентоспроможності підприємства та його товарних пропозицій; розробляти маркетингові стратегії й плани за різними часовими періодами; координувати ринкові дії усіх структурних підрозділів кооперативу для проведення ними єдиної комерційної політики; аналізувати організацію роботи дистрибутивної мережі каналів збуту; організовувати зворотної зв'язок із покупцями, в тому числі через Інтернет-маркетинг та соціальні електронні мережі; розробляти пропозиції з рекламної діяльності, стимулюванню збуту, формуванню попиту, проведення акцій зі зниження (підвищення) ціни та інші заходи з підвищення ефективності ринкової діяльності кооперативу.

Аналогічні функції заступник директора з комерційної діяльності СВК «Прогрес» виконує і в частині матеріально-технічного забезпечення виробництва та збуту виробленої продукції й здійснення послуг та робіт.

3.2. Планування потреби в матеріально-технічних засобах

До числа основних напрямів підвищення ефективності управління розвитком матеріально-технічної бази СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області належить планування потреби в

матеріально-технічних засобах. Проведення цієї роботи ґрунтується на тому, що в умовах ринкової економіки кооператив самостійно визначає напрями своєї виробничо-господарської діяльності. Досліджуваний господарюючий суб'єкт без тиску зі сторони приймає рішення про формування та використання виробничих ресурсів, здійснює вибір напрямів виробництва й реалізації продукції, визначення ринків її збуту, розподіл доходів і прибутку.

Важливою умовою забезпечення прибуткової діяльності СВК «Прогрес» є рівень його забезпеченості матеріально-технічними засобами виробництва відповідно до виробничої спеціалізації. Раціональний рівень забезпеченості агропідприємства основними засобами зумовлює підвищення економічної ефективності їх використання та результати господарської діяльності.

В 2023 р. в СВК «Прогрес» провідною галуззю є рослинництво. Відповідно до зональної та галузевої спеціалізації сільськогосподарського підприємства формується кількісний і якісний склад матеріально-технічних виробничих засобів, зокрема силових та робочих машин, транспортних засобів, виробничих будівель і споруд. Виробнича спеціалізація досліджуваного кооперативу передбачає його забезпеченість відповідними засобами виробництва, які визначають технологічний рівень сільськогосподарського виробництва і зумовлюють відповідний економічний ефект використання матеріально-технічної бази.

Підприємство здійснює закупівлю матеріально-технічних ресурсів та їх оновлення в частині основних засобів. Показовим в цьому відношенні є 2023 рік (табл. 3.1), в якому було придбано бувший в користуванні трактор МТЗ-80, що зберіг свої потужності та продавався за прийнятною ціною – 404167 грн. Трактор МТЗ-80 є уніфікованою повнопривідною модифікацією з двигуном Д-245 потужністю 100 - 110 к. с. Трактор комплектується економічним дизельним двигуном з електронною системою управління. Електромеханічна трансмісія дозволяє знизити витрати пального на 15-20 відсотків, порівняно з класичною трансмісією. Були також куплені один культиватор, одна борона дискова, одна сівалка та інші матеріально-технічні ресурси.

Таблиця 3.1 - Купівля матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб в СВК «Прогрес»

Найменування матеріально-технічних ресурсів	2023 р.	
	Кількість	Вартість, грн.
Трактор МТЗ – 80 (бувний в користуванні), од. від 60 до 100 кВт	1	404167
Культиватори, од.	2	80000
Борони дискові, од.	1	241667
Нафтопродукти, т: - бензин	3	85655
- дизельне паливо	132	20678795
- масла мастильні, ц	18	53144
Мінеральні добрива, ц:	1400	778750
- карбамід (сечовина)	250	175000
- аміачна селітра	1150	603750
- комплексні	1110	866667
Засоби захисту рослин, л	225	69465
- інсектициди		
- фунгіциди	390	238897
- гербіциди	680	456843
- регулятори росту	300	27788

Легкий та потужний трактор поєднує високу продуктивність та відмінну маневреність. Співвідношення достатньої потужності і невеликої ваги виступають додатковим позитивом трактора. Ця модель поєднує в собі міцність механічного двигуна і надійність складання з цілим набором сучасних властивостей, що істотно підвищують ефективність, продуктивність і зручність використання. Практика використання трактора засвідчує його надійність та простоту в експлуатації.

Трактор має у своєму арсеналі широкий перелік допоміжних систем, призначених для задоволення потреб найвибагливіших споживачів - це найбільша в області гідравлічна система, надпотужні навіска, тяговий брус і мультискоросний змінник. З цим трактором може використовуватися техніка для агрегації: Пропашна Gaspardo METRO; Зернова сіялка Case IH SDX 30/40; Зернові сіялки Amity Technology; Культиватор Tiger Mate II; Борони дискові

True-Tandem; Глибокорихлитель Ecolo Tiger 530C и 730C; Борони зубові McFarLane; Плуг Gregoire Besson SP9; Плуг KUHN Challenger 8T; Плуг KUHN Challenger 9T.

Купівля культиватора і борони дискової є своєчасними та такими, що забезпечують виконання необхідних для здійснення виробничих процесів операцій. Важливим постає забезпечення господарства необхідними паливно-мастильними матеріалами, а також мінеральними добривами та засобами захисту рослин.

Проведений попередній аналіз зносу техніки показує, що у 2023 році порівняно з 2021 роком ступінь зносу основних виробничих засобів сільськогосподарського кооперативу збільшився. Такі тенденції можуть мати загалом негативний вплив, оскільки фізичне зношення й моральне старіння, прискорення процесу скорочення засобів виробництва зумовлюють зниження технічної та енергетичної забезпеченості виробництва, зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, збільшення її собівартості.

Обґрунтування обсягів капітальних вкладень на просте й розширене відтворення, модернізація матеріально-технічних засобів аграрних підприємств має здійснюватися відповідно до їх виробничого напрямку, впровадження прогресивних технологічних рішень. В СВК «Прогрес» протягом останніх років постійно нарощувалися обсяги капітальних вкладень (табл. 3.2).

Аналіз наведених цифрових матеріалів показує, що за період дослідження інвестиції збільшилися у 2,8 рази і складали звітного року 1672 тис. гривен. При цьому, питома вага інвестицій, що спрямовуються на капітальне будівництво була відсутня, що пояснюється недостатністю фінансових ресурсів у сільськогосподарському підприємстві. Значна їхня частина, внаслідок нестійкого фінансового становища спрямовується на поповнення оборотного капіталу, формування біологічних активів, фінансування поточних потреб.

Таблиця 3.2 - Динаміка капітальних та фінансових інвестицій в СВК «Прогрес»

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. у % до 2021 р.
Капітальні інвестиції, тис. грн.	595	1597	1672	2,8 раз
т.ч. придбання (виготовлення) основних засобів, тис. грн.	595	1597	1672	2,8 раз
Фінансові інвестиції (акції), тис. грн.	-	-	-	X

Забезпеченість сільськогосподарського кооперативу основними виробничими засобами, збалансованість їхньої структури, раціональне видове співвідношення обумовлюється питомими обсягами капітальних вкладень на підприємство, одиницю земельної площі, середньорічного працівника та одиницю вартості основних виробничих засобів.

Зростання питомих капітальних вкладень зумовлено не лише ростом обсягів інвестицій, а, як правило, значним зменшенням земельної площі, чисельності працівників та основних виробничих засобів у аграрних підприємствах. Обсяги капітальних вкладень з розрахунку в середньому на один рік в СВК «Прогрес» досить суттєві й до певної міри можуть забезпечити певне зростання обсягів матеріально-технічних ресурсів. В середньому за рік періоду дослідження підприємство здійснювало 1288 тис. грн. капітальних вкладень, які повністю йдуть на придбання (виготовлення) основних засобів без фінансових інвестицій (акції).

Проте такі вкладення по відношенню до цін на матеріально-технічні ресурси не можна віднести до завеликих. Адже, згідно наказу Міністерства економіки України від 08 квітня 2024 року № 8677, діє вже оновлений перелік вітчизняної техніки та обладнання для агропромислового комплексу. Їх вартість частково компенсується за рахунок бюджетних коштів. Перелік і

граничні ціни на техніку та обладнання вітчизняного виробництва для агропромислового комплексу наведено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3 - Перелік і граничні ціни на техніку та обладнання вітчизняного виробництва для агропромислового комплексу (станом на 08.04.2024 р.)

№ п/п	Найменування та код згідно з ЄДРПОУ заводу-виробника	Марка техніки та обладнання	Орієнтовна ціна техніки та обладнання з додатком на додану вартість, гривень.
1	2	6	7
1	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Дискова борона Таурус-2,4 Н	210 900
2	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Дискова борона Таурус-2,8 Н	259 500
3	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Дискова борона Таурус-3,4 Н	292 100
4	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Дискова борона Таурус-4,2 Н	463 500
5	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Дискова борона Таурус-2,4 П	335 400
6	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Дискова борона Таурус-2,8 П	386 800
7	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Дискова борона Таурус-3,4 П	426 000
8	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Дискова борона Таурус-4,2 П	840 000
9	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Дискова борона Таурус-6,3 П	1 250 100
10	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Дискова борона Таурус-1,8 Н-01	116 000
11	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Дискова борона Таурус-2,1 Н-01	128 000
12	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Дискова борона Таурус-2,4 Н-01	139 000
13	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Дискова борона Таурус-2,8 Н-01	154 800
14	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Дискова борона Таурус-2,4 П-01	244 500
15	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Дискова борона Таурус-2,8 П-01	270 000

16	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор навісний Вепр-3,6 Н	154 800
17	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор навісний Вепр-3,8 Н	158 700
18	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор навісний Вепр-4,2 Н	163 500
19	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор навісний Вепр-3,6 Н-01	150 300
20	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор навісний Вепр-3,8 Н-01	154 800
21	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор навісний Вепр-4,2 Н-01	160 500
22	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор навісний Вепр-3,6 Н-02	160 200
23	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор навісний Вепр-3,8 Н-02	165 300
24	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор навісний Вепр-4,2 Н-02	171 300
25	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор причіпний Вепр-4,2 П	340 800
26	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор причіпний Вепр-4,2 П (ПР.Б)	349 800
27	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор причіпний Вепр-4,2 П (поsilені колеса)	362 700
28	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор причіпний Вепр-4,2 П (поsilені колеса/ПР.Б)	372 000
29	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор причіпний Вепр-4,2 П-01	318 600
30	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор причіпний Вепр-4,2 П-01 (ПР.Б)	327 600
31	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор причіпний Вепр-4,2 П-01 (поsilені колеса)	340 200
32	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор причіпний Вепр-4,2 П-01 (поsilені колеса/ПР.Б)	349 500
33	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор навісний Вепр-5,5 НС-01	300 000
34	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор причіпний Вепр-5,5 ПС-01	384 000
35	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор причіпний Вепр-6,8 П-01	860 000

Продовження табл.3.3

36	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор причіпний Вепр-6,8 ПС-01	450 000
37	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Культиватор причіпний Вепр-8,5 ПС-01	587 000
38	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Візок універсальний ВУ-3000	99 000
39	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Візок універсальний ВУ-3000 (посилений)	135 000
40	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Візок універсальний Караван-9	225 000
41	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Візок універсальний Караван-12	278 400
42	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Адаптер універсальний Atlan-3000	100 500
43	Фізична особа-підприємець Федоренко Володимир Миколайович (2231514116)	Зубова шлейф-борона Зубр-21-01	1 560 000
44	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС» (36921697)	Жниварка MAANS-CONTOUR F660	1 210 000
45	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС» (36921697)	Жниварка MAANS-CONTOUR F750	1 340 000
46	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС» (36921697)	Жниварка MAANS-CONTOUR F900	1 470 000
47	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС» (36921697)	Жниварка соняшникова MAANS-S 570	700 000
48	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС» (36921697)	Жниварка соняшникова MAANS-S 750	860 000
49	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС» (36921697)	Жниварка соняшникова MAANS-S 940	945 000
50	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС» (36921697)	Жниварка соняшникова MAANS-S 8-70	650 000
51	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС» (36921697)	Жниварка соняшникова MAANS-S 10-70	770 000
52	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС» (36921697)	Жниварка соняшникова MAANS-S 12-70	900 000
53	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС» (36921697)	Жниварка соняшникова MAANS-S 14-70	1 050 000
54	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС» (36921697)	Жниварка соняшникова MAANS-S 16-70	1 350 000
55	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС» (36921697)	Жниварка кукурудзяна MAANS-M 6-70	1 225 000
56	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС» (36921697)	Жниварка кукурудзяна MAANS-M 6-76	1 250 000
57	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС» (36921697)	Жниварка кукурудзяна MAANS-M 8-70	1 390 000
58	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС» (36921697)	Жниварка кукурудзяна MAANS-M 8-76	1 410 000
59	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС» (36921697)	Жниварка кукурудзяна MAANS-M 12-70	2 255 000

60	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МАНС» (36921697)	Пристрій для збирання ріпаку МАANS-R 6500	346 500
61	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МАНС» (36921697)	Пристрій для збирання ріпаку МАANS-R 7500	367 500
62	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МАНС» (36921697)	Пристрій для збирання ріпаку МАANS-R 9500	420 000
63	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МАНС» (36921697)	Пристрій для збирання ріпаку МАANS-R 10500	435 750
68	ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МАНС» (36921697)	Візок МАНС-16.04.001 одноосний для транспортування жнивarki	280 000

Всього в переліку знаходиться 7878 асортиментних одиниць з найменуванням заводу-виробника, філій, що мають власний код згідно з ЄДРПОУ, та його дилери-посередники. В оригіналі наведеного переліку конкретизується вид техніки та обладнання відповідно до номенклатури продукції промисловості.

Наведений перелік основних постачальників та вартість відповідних технічних засобів та обладнання показує досить великий диспаритет, що має місце на закупівельні ціни складових матеріально-технічної бази та цінами продажу сільськогосподарської продукції.

Матеріально-технічну базу СВК «Прогрес» необхідно нарощувати та якісно оновлювати, модернізувати відповідно до сучасних вимог конкурентоспроможного виробництва. Потребу в основних матеріально-технічних засобах виробництва та фінансових ресурсах для їх відтворення в СВК «Прогрес» розраховано на основі нормативів, розроблених ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України (табл. 3.4).

Якщо в кооперативі забезпечити науково обґрунтований рівень наявності матеріально-технічної бази, то його досягнення сприятиме підвищенню економічної ефективності, збільшенню обсягів виробництва валової продукції, підвищенню продуктивності праці, зростанню дохідності й рентабельності сільськогосподарського виробництва. На підставі наведених нормативів визначено загальну потребу в основних матеріально-технічних засобах та їх структурних елементах для СВК «Прогрес». На основі проведених розрахунків визначено, що для нарощування виробничої

потужності підприємства в частині основних матеріально-технічних засобів до нормативної потреби необхідно інвестувати на їхнє розширене відтворення всього 11653,5 тис. грн.

Таблиця 3.4 – Потреба СВК «Прогрес» в матеріально-технічних виробничих засобах та капітальних вкладеннях

Основні засоби	Наявність на кінець 2023 р.		Нормативна потреба на 1га ріллі, грн.	Нормативна потреба на всю площу ріллі		Потреба в капітальних вкладеннях, тис.грн.
	тис. грн.	%		тис. грн.	%	
Машини та обладнання	7600	91,3	7494	14733,2	73,8	7133,2
Транспортні засоби	721	8,7	1491	2931,3	14,7	2210,3
Інструменти, прилади, інвентар	0	0	1175	2310,0	11,6	2310
Усього матеріально-технічних засобів	8321	100,0	10160	19974,5	100,0	11653,5

Особливо значними постають за нормативними потребами витрати на машини та обладнання – 7,1 млн. грн.. Суттєвими є перспективні витрати на придбання інструментів, приладів та інвентарю – 2,3 млн. грн., а також на транспортні засоби – 2,2 млн. грн. Адже згідно нормативу в господарстві необхідно збільшити вартість машин та обладнання на 93,8% і довести до нормативної, що складає 14733,2 тис. грн., транспортних засобів – збільшити в 4 рази й довести їх питому вагу у загальній вартості матеріально-технічних засобів до 14,7 відсотків. Приріст вартості таких матеріально-технічних засобів як інструменти, прилади, інвентар має становити 2310 тис. грн., а їх питома вага повинна складати в загальній структурі 11,6 відсотків. Тому крім для нарощування загальної вартості матеріально-технічних засобів в СВК «Прогрес» необхідно здійснювати їх структурні зрушення у відповідності до науково обґрунтованих параметрів.

3.3. Відродження молочного скотарства як перспективний напрям матеріально-технічного оновлення

Посилення матеріально-технічної бази – це не самоціль, а надзвичайно важливий напрям підвищення економічної ефективності виробничо-господарської діяльності СВК «Прогрес». З цією метою в досліджуваному кооперативі передбачається відродження молочного скотарства, що в минулому ефективно функціонувало в рамках колективного сільськогосподарського підприємства. Вибір молочного скотарства як перспективного напрямку матеріально-технічного оновлення господарства ґрунтується на наступних чинниках.

1. Молочне скотарство та його розвиток в кооперативі має сталі традиції у місцевого населення, яке подовжує тримати в сільських домогосподарствах молочних корів.
2. В кооперативі наявна тваринницька територія та відповідні споруди для молодняка великої рогатої худоби. Тому варто лише провести капітальний ремонт цих споруд і здійснити будівництва приміщення для корів молочної ферми.
3. Молочна продукція має високу харчову цінність, виділяється своїми цінними для людського організму якість і смаком. Молоко слугує джерелом повноцінного білка, який надзвичайно корисний для здоров'я людини і особливо важливий для дітей і підлітків.
4. Молочна продукція користується підвищеним попитом у місцевого населення села Миколаївка-Новоросійська, Успенівської сільської громади, Білгород-Дністровського, Чорноморська, Одеси, курортів та санаторіїв Затоки та Кароліно-Бугаза. До цих ринків
5. Завдяки локації молочної ферми в селі Миколаївка-Новоросійська постає досить зручною логістика та шляхове сполучення і ринкова

інфраструктура для доставки до споживачів молока як швидкопсувної продукції.

6. Розвиток молочного скотарства значною мірою поліпшує соціально-демографічний стан СВК «Прогрес» завдяки зменшенню сільського безробіття, цілорічному зайнятому населенню та отриманню ним заробітної плати без сезонних спадів.
7. Молочне скотарство слугує джерелом перегною - цінного органічного добрива, що покращує фізичні, хімічні та біологічні властивості ґрунтів, підвищує природну родючість землі й поліпшує природне довкілля.
8. Відродження скотарства потребує відновлення кормового клину в сівозмінах, що позитивно відбивається на урожайності абсолютної більшості сільськогосподарських культур.
9. Корови і телята відзначаються своєю ніжною прив'язаністю до людей, підвищують їх настрій, а відтак, можуть позитивно впливати на самопочуття і продуктивність праці членів СВК «Прогрес».

Відкриття ферми великої рогатої худоби молочної породи на 50 корів в селі Миколаївка-Новоросійська потребує ретельного економічного аналізу для визначення її економічної ефективності. Для цього потрібно врахувати такі аспекти:

1. Початкові витрати на відкриття ферми:
 - Вартість придбання корів.
 - Вартість будівництва приміщень молочної ферми.
 - Вартість обладнання (доїльні апарати, кормозмішувачі тощо).
 - Вартість кормів і необхідних добавок на стартовий період.
 - Вартість ветеринарних послуг та вакцинацій.
 - Ремонт під'їзних шляхів до приміщень молочної ферми, що прийшли в занепад після ліквідації скотарської галузі в господарстві.
2. Поточні витрати на утримання ферми:
 - Витрати на корм.

- Витрати на ветеринарне обслуговування.
- Витрати на електроенергію, воду та інші комунальні послуги.
- Заробітна плата працівникам.
- Витрати на обслуговування обладнання.

3. Дохід від продажу молока та продуктів з нього:

- Обсяг виробництва молока (середня продуктивність корови).
- Ціна реалізації молока.
- Дохід від продажу додаткових продуктів (телята, гній тощо).

4. Інші можливі джерела доходу:

- Дотації та субсидії від держави.
- Можливі гранти та інвестиції.

Початкові витрати:

Вартість корів. Середня вартість однієї молочної корови в Україні становить близько 40 000 грн.

$$50 \text{ корів} \times 40000 \text{ грн} = 2000000 \text{ грн}$$

Будівництво приміщень молочної ферми. Орієнтовна вартість будівництва приміщення для 50 корів становить близько 2 000 000 грн.

Вартість обладнання (доїльні апарати, кормозмішувачі, автопоїлки тощо).

Орієнтовно вартість обладнання складає близько 1 000 000 грн.

Стартові витрати на корм і ветеринарні послуги. Орієнтовно стартові витрати на 6 місяців:

- Корм: 200 000 грн.
- Ветеринарні послуги: 50 000 грн.

Поточні витрати.

Витрати на корм: Середні витрати на корм на одну корову на рік складає 10 000 грн.

$$50 \text{ корів} \times 10000 \text{ грн} = 500000 \text{ грн/рік}$$

Ветеринарне обслуговування. Орієнтовна вартість: 100 000 грн/рік.

Комунальні послуги. Орієнтовна вартість: 150 000 грн/рік.

Заробітна плата працівникам. Для обслуговування ферми необхідно найняти 4 працівників із середньою заробітною платою 10 000 грн/міс.

$$4 \text{ працівника} \times 10000 \text{ грн/міс} \times 12 \text{ міс} = 480000 \text{ грн/рік}$$

Дохід від продажу молока. Середня продуктивність корови: 20 літрів молока на день.

Ціна реалізації молока: 12 грн/літр.

$$50 \text{ корів} \times 20 \text{ л/день} \times 365 \text{ днів} \times 12 \text{ грн/л} = 4380000 \text{ грн/рік}$$

Підсумок.

Початкові витрати:

$$2000000 \text{ (корови)} + 2000000 \text{ (будівництво)} + 1000000 \text{ (обладнання)} + 250000 \text{ (корм і послуги)} = 5250000 \text{ грн}$$

$$1. \text{ Поточні витрати: } 500000 \text{ (корм)} + 100000 \text{ (ветеринарні послуги)} + 150000 \text{ (комунальні послуги)} + 480000 \text{ (заробітна плата)} = 1230000 \text{ грн/рік}$$

$$2. \text{ Дохід: } 4380000 \text{ грн/рік}$$

$$3. \text{ Чистий прибуток:}$$

$$4380000 \text{ грн/рік} - 1230000 \text{ грн/рік} = 3150000 \text{ грн/рік}$$

$$4. \text{ Початкові та поточні витрати всього:}$$

$$5. 5250000 \text{ грн} + 1230000 \text{ грн} = 6480000 \text{ грн.}$$

$$6. \text{ Прибуток за 2 роки:}$$

$$3150000 \text{ грн/рік} \times 2 \text{ роки} = 6300000 \text{ грн.}$$

$$7. \text{ Рентабельність поточних витрат на виробництво молока:}$$

$$3150000 \text{ грн} \times 100 \% / 1230000 \text{ грн.} = 256,1 \%$$

Узагальнюючий висновок полягає в тому, що при орієнтовних розрахунках, молочна ферма в СВК «Прогрес» може окупити початкові витрати після 2 років експлуатації та щорічно приносити прибуток близько 3150000 грн на рік. Таким чином через відродження молочного скотарства кооператив посилює свою матеріально-технічну базу, нарощує активи підприємства, підвищує економічну ефективність господарювання, вирішує соціально-демографічну кризу села Миколаївка-Новоросійська, примножує природну родючість землі кооперативу.

ВИСНОВКИ

Узагальнення теорії та існуючої практики щодо управління розвитком матеріально-технічної бази СВК «Прогрес» Білгород-Дністровського району Одеської області дозволяє зробити наступні висновки:

1. Встановлено, що матеріально-технічна база являє собою сукупність засобів і знарядь праці, машин, механізмів, апаратів та того, з чого що-небудь виготовляють, що є основою такого економічного явища, як виробничо-господарський процес. Функціональна структура матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств у виробничо-господарській діяльності взаємодіє з енергетичним забезпеченням, засобами і предметами праці, технологічними, управлінськими та інформаційними процесами. Відтак, управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарського підприємства являє собою цілеспрямований вплив на уречевлену сукупність засобів та предметів праці, що в цілісній єдності використовується певним суб'єктом господарювання аграрного сектора економіки при здійсненні виробничої, інформаційної, комерційної, інноваційної, природоохоронної та іншої господарської діяльності, для досягнення наперед визначених соціально-економічних результатів.

2. Виявлено, що сучасні особливості формування та управління розвитком матеріально-технічної бази аграрних підприємств зумовлені відмінностями в технології сільськогосподарського виробництва та поєднанням природних і технічних факторів в процесі господарської діяльності, функціональними відмінностями управлінської праці, динамічними змінами поточного військово-політичного, соціально-економічного та природно-погодного стану в Україні й поза її межами, специфікою матеріально-технічної бази в сільському господарстві, невід'ємною складовою якої є земля. Наразі характерною рисою сучасного розвитку матеріально-технічної бази аграрних підприємств є значний вплив на її стан ведення військових дій на території України внаслідок

широкомасштабної агресії Російської Федерації, що спричинює значні руйнування господарських приміщень та споруд, знищення сільськогосподарської техніки, транспортних засобів та обладнання. Значні матеріально-технічні втрати мають сільські населені пункти через руйнування житлового фонду та соціально-побутової інфраструктури. Із господарського обороту виведено значні масиви земель сільськогосподарського призначення, які окуповані, або є територією ведення бойових дій, чи пошкодженні обстрілами й насичені мінними полями, нерозірваними ракетами, снарядами, бомбами, що виступає загрозою для життя і здоров'я сільських мешканців.

3. Визначено, що оцінку розмірів та ефективності використання матеріально-технічної бази аграрних підприємств доцільно здійснювати системою натуральних та вартісних показників. Для оцінки ефективності використання землі доцільно визначати обсяг виробленої продукції у вартісному виразі в розрахунку на одиницю земельної площі. Обсяг чистого доходу та прибутку на одиницю вартості основних та оборотних засобів є основним критерієм ефективності використання виробничих засобів. Також використовують показник капіталовіддачі, що показує розмір валової продукції, що приходить на одиницю вартості основних виробничих засобів. Об'єктивна оцінка економічної ефективності використання МТБ передбачає застосування відносних показників, які показують відношення кінцевих результатів виробничо-господарської діяльності (зокрема вартості валової та товарної продукції, суми прибутку) до вартості затрачених на їх отримання матеріально-технічних ресурсів. Загальна система показників ефективності управління розвитком матеріально-технічної бази аграрних підприємств формується трьома групами показників економічного, соціального та екологічного характеру.

4. Сільськогосподарський виробничий кооператив СВК «Прогрес» знаходиться в Білгород-Дністровському районі Одеської області. Центральний офіс територіально розміщений в селі Миколаївка-Новоросійська Успенівської сільської громади. СВК має загалом сприятливі

макроекономічні та мікроекономічні умови для високоефективного управління розвитком матеріально-технічної бази. Цьому сприяє вагомий потенціал в складі земельних та трудових ресурсів, вигідне територіальне розташування для продажу виробленої продукції, зручні для виробництва сільськогосподарської продукції природно-кліматичні умови, міцні традиції місцевого населення щодо виробництва сільськогосподарської продукції, стабільна матеріально-технічна база та зростаючі активи. Можливості посилення матеріально-технічної бази ґрунтуються на перспективах подальшого розширення масштабів земельних та трудових ресурсів, вдосконалення управління розвитком матеріально-технічної бази, підвищення кваліфікації працівників апарату управління, раціоналізації організаційної структури управління підприємством, удосконалення товарного асортименту та маркетингу. PEST-аналіз показує значні можливості СВК «Прогрес» щодо адаптації його управління розвитком матеріально-технічною базою до функціонування в умовах війни та повоєнного відбудовного періоду.

5. Виявлено, що загальна земельна площа сільськогосподарських угідь СВК «Прогрес» у 2023 році складала 2253 га і повністю співпадає з площею ріллі, вказуючи на високу розораність та інтенсивність використання основного засобу виробництва. Середньооблікова чисельність працівників змінювалася в межах від 21 до 25 осіб. При цьому в 2023 році приймало участь у сільськогосподарському виробництві мінімальна чисельність людей – 21 особа, а максимальна – у базовому році – 25 осіб. Коливання чисельності зайнятих працівників та скорочення їх чисельності вказує на необхідність проведення комплексу соціально-економічних заходів для подолання негативної демографічної тенденції села та кооперативу. Первісна вартість основних засобів кооперативу складає 43,8 млн. грн. Поточне зростання матеріально-технічної бази гальмується скороченням вартості основних засобів через їх знос, що на початок звітнього року перевищує на 7,8 млн. грн. Загалом досліджуваний кооператив має досить потужний ресурсний потенціал для подальшого нарощування своєї матеріально-технічної бази.

6. Встановлено, що досліджуваний кооператив належить до вузькоспеціалізованого зернового виробничого типу з високим рівнем розвитку продукції олійних культур. Дохід СВК «Прогрес» звітного року становив 45854,4 тис. грн., в тому числі вартість чистого доходу - 7986,1 тис. грн, собівартість реалізованої продукції - 37868,3 тис. грн, чистий прибуток - 5800,2 тис. грн, рівень рентабельності - 15,32 %. Наявність чистого прибутку та позитивна рентабельність засвідчують результативне використання кооперативом його матеріально-технічної бази. Водночас, слід вказати на наявність негативного тренду, що формується по доходу, чистому доходу, собівартості реалізованої продукції та рентабельності. Скорочення чистого прибутку при зростанні собівартості реалізованої продукції кооперативу спричиняють зниження рівня рентабельності звітного року по відношенню до базового року на 91,9 відсоткових пунктів. Загалом кооператив демонструє, що в окремі роки окупність витрат може сягати 107,2 %, що слугує орієнтиром для заходів з боку менеджменту по удосконаленню управління розвитком матеріально-технічної бази.

7. Виявлено, що в СВК «Прогрес» склалася двоступенева лінійно-функціональна структура управління, що функціонує на основі бригадної форми організації виробничо-господарської діяльності. Перший рівень управління формує його загальногосподарський апарат, що включає бухгалтерську, агрономічну, інженерну та енергетичну служби. Їх керівники безпосередньо підпорядковані директору. Другий рівень представляють бригадир тракторно-польової бригади та керівники обслуговуючих і допоміжних структурних підрозділів. Бригадна організаційна структура управління СВК «Прогрес» характеризує виробничо-територіальний принцип організації виробництва, при якому в кожній первинній одиниці забезпечується виробництво продукції. Такою в кооперативі є продукція рослинницької галузі. Удосконалення структури управління СВК передбачає використання існуючої її побудови з врахуванням вимог ринкової економіки та сучасних форм організації виробничо-господарської діяльності

підприємства. Для цього доцільно в склад адміністративного персоналу включити фахівця з матеріально-технічного постачання та збуту, якого безпосередньо підпорядкувати директору на посаді заступника директора з маркетингової діяльності.

8. Планування потреби в матеріально-технічних засобах СВК «Прогрес» здійснюється з урахуванням його зональної та галузевої спеціалізації, що визначає кількісний і якісний склад матеріально-технічних виробничих засобів, зокрема силових та робочих машин, транспортних засобів, виробничих будівель і споруд. Купівлю матеріально-технічних ресурсів господарство здійснює згідно наказу Міністерства економіки України від 08 квітня 2024 року № 8677 на оновлений перелік вітчизняної техніки та обладнання для агропромислового комплексу, вартість яких частково компенсується за рахунок бюджетних коштів.

9. Обґрунтовано, що посилення матеріально-технічної бази СВК «Прогрес» передбачає відродження молочного скотарства. Вибір молочного скотарства ґрунтується на наступних чинниках: молочне скотарство в кооперативі має сталі традиції у місцевого населення, яке продовжує тримати в сільських домогосподарствах молочних корів; в кооперативі наявна територія для тваринництва з відповідними спорудами для молодняка великої рогатої худоби, тому варто провести лише їх капітальний ремонт і здійснити будівництва приміщення для корів молочної ферми; молочна продукція користується підвищеним попитом на місцевих ринках, а локації молочної ферми в селі Миколаївка-Новоросійська має досить зручну логістику для доставки до споживачів молока як швидкопсувної продукції; відродження молочного скотарства значною мірою поліпшує соціально-демографічний стан СВК, сприяє цілорічній зайнятості населенню та отриманню ним заробітної плати без сезонних спадів; молочна галузь слугує джерелом органічного добрива, що підвищує природну родючість землі.

Початкові витрати на відродження молочної ферми включають вартості придбання корів, будівництва приміщень молочної ферми, купівлю

обладнання, кормів, ветеринарних послуг та вакцинацій, ремонт під'їзних шляхів до ферми, що все разом складає 5250000 грн. Поточні витрати включають витрати на корм, на ветеринарне обслуговування, на електроенергію, воду та інші комунальні послуги, на обслуговування обладнання, на заробітну плату працівникам, що все разом складає 1230000 грн/рік. Дохід за рік від молока становить 4380000 грн/рік. Рентабельність щодо поточних витрат на виробництво молока складає 256,1 %. Молочна ферма в СВК «Прогрес» може окупити початкові витрати після 2 років експлуатації та щорічно приносити прибуток близько 3150000 грн на рік.

Відродження молочного скотарства в СВК посилює його матеріально-технічну базу, нарощує активи, підвищує економічну ефективність господарювання, вирішує питання цілорічної зайнятості населення в сільській місцевості, примножує природну родючість землі, поліпшує соціально-психологічний стан мешканців і відвідувачів села Миколаївка-Новоросійська.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ареф'єва О. В., Сафонік Н. П., Кривенко Є. А. Фактори інноваційного розвитку системи матеріально-технічного забезпечення підприємства в умовах неотехнологічного відновлення. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics», 2021 №30. С. 13-20. <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/30-2021/arefieva.pdf>
2. Афанасьєв М.В., Гончаров А.Б. Економіка підприємства. Х., 2023.
3. Коломієць Т. В. Взаємозв'язок розвитку матеріально-технічної бази та інтелектуального капіталу для інноваційної діяльності аграрних підприємств. Агросвіт. 2020. № 24. С. 65–71. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.24.65
4. Збарський В. К., Буряк Р. І. Формування матеріально-технічної бази фермерських господарств. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки). 2020. Том 1 № 41. С. 132-140. <https://oj.tsatu.edu.ua/index.php/zbirnyk/article/view/576/548>
5. Пилипенко А.А. Організація управління розвитком матеріально-технічної бази підприємства: монографія. Харків: ФОП Здоровий Я.А., 2015. – 236 с.
6. Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погріщук Б. В. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2020. – 304 с.
7. Менеджмент як фактор сталого розвитку в координатах парадигми економічних систем : монографія / за ред.. С.В. Філіппової, О.І. Продіус. – Одеса: Бондаренко М.О., 2021. – 340 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1428 с.
9. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: Підручник. Т. 1-2.К.: КНЕУ, 2020. 323 с.

10. Михайлов М. Г. Стратегічні напрями матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств. Агросвіт. № 2, 2018. С.10-16.
11. Краснокутська Н. С. Стратегічне управління : навч. посібник; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : НТУ "ХПІ", 2017. – 460 с.
12. Скоцик В. Є. Розвиток матеріально-технічної бази основа підвищення виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 16. С. 99-101.
13. Петрович Й.М., Кіт А.Ф., Семенів О.М. Підручник. Економіка підприємства. Новий Світ. 2024. 680 с.
14. Манів З.О., Луцький І.М. Економіка підприємства: Навч. посіб. К. : Знання, 2022. 580 с.
15. Михайлов М. Г. Модернізаційний розвиток матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Ефективна економіка. 2017. № 8. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2017_8_20.
16. Акулов М.Г., Драбаніч А.В., Економіка праці та соціально-трудові відносини. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2022. 328 с.
17. Електронний ресурс:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB
18. Акулов М.Г., Драбаніч А.В., Євась Т.В. Економіка праці та соціально-трудові відносини. Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2022. - 328 с.
19. Лежєп'юкова В. Г, Лавриненко А. В. Теоретико-методичні засади управління матеріально-технічним забезпеченням підприємства-суб'єкта ЗЕД. Ефективна економіка. 2018. №1.
http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/48.pdf
20. Денисенко М. П., Юринець З. В., Цвілій Ю. О. Стратегічне управління людським капіталом в системі венчурного фінансування інноваційного бізнесу. Інвестиції: практика та досвід. № 12. 2023. С. 32-36.

- 21.Салманов С. Теоретичні засади сучасної кадрової політики у системі публічного управління. Інвестиції: практика та досвід. № 12. 2023. С. 169-173.
- 22.Пилипенко А. А., Литвиненко А. О. Реструктуризація потенціалу матеріально-технічної бази в контурі стратегічного управління розвитком підприємства. Бізнесінформ. № 12 '2021.С. 165-168.
- 23.Капінос, Г.І. Особливості формування та реалізації ефективної кадрової політики вітчизняних підприємств в сучасних умовах розвитку ринкової економіки. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2019. №2. С. 52-56.
- 24.Антонюк В. Кадри для інноваційної діяльності: проблеми формування та використання // Україна: аспекти праці,- 2017.- №5. - С. 42-47.
- 25.Васильченко В. С., Гриценко А. М., Грішнова О. А., Керб Л. П. Управління трудовим потенціалом: Навч. посіб. - К.: КНЕУ, 2015. -С. 256.
- 26.Литвиненко А.О. Інструментальне забезпечення механізму управління розвитком матеріально-технічної бази промислового підприємства. Бізнес-Інформ. 2022. №3. С. 179 – 183.
- 27.Виноградський М.Д., Беляєва С.В., Виноградська А.М., Шканова О.М. Управління персоналом: Навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2016. 504 с.
- 28.Воронін О., Пастух О. Механізм формування доходів працівників залежно від зростання ефективності виробництва// Економіка України.- 2019.- №8.- С.42-45.
- 29.Гребінчук О. Стимулювання праці на підприємстві та засоби моделювання // Економіст.- -2019.-№4.- С.52-55.
- 30.Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємства: Навч. посібник для студентів вищих навч. закл. К.: Центр навчальної літератури, 2016. - 488 с.

- 31.Горобченко О.А., Русов А.О. Технічне забезпечення аграрних підприємств Миколаївщини: стан, тенденції розвитку та вдосконалення. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2018. Випуск 6 (17). С. 157-161.
- 32.Гресь В. Неперервна освіта як шлях до зростання економічного потенціалу області // Акцент.- 2018.- 17 вересня. С. 21.
- 33.Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Підручник. К.: Знання,2016. 559 с.
- 34.Економіка підприємства: Навч. посібник / За ред. А.В. Шегди. К.: Знання, 2015. 234 с.
- 35.Михайлов М. Г. Розвиток матеріально-технічної бази аграрних підприємств України. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2018. № 12. С. 201-206.
- 36.Економіка підприємства: Підручник / Петрович Й.М., Кіт А.Ф., Семенів О.М. та ін.; За заг. ред. Й.М. Петровича. - Львів: Новий Світ - 2000, 2014. - 680 с.
- 37.Економіка підприємства: Структурно-логічний навч. посібник / За ред. д-ра екон. наук, проф. С.Ф. Покропивного. - К.: КНЕУ, 2021. - 457 с.
- 38.Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95 (із зм.).
- 39.Закон України «Про організації роботодавців» від 24.05.2001 № 2436.
- 40.Ніколайчук О.А., Федан К.С. Удосконалення методичного підходу до аналізу ефективності управління матеріально-технічною базою готельного закладу. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2023. № 17. С. 163-173. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-17-14>
- 41.Колот А. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань // Україна: аспекти праці,- 2017.- №4. - С. 4-9.
- 42.Криворучко О.М. Оцінка якості управління персоналом організації// Актуальні проблеми економіки.- 2019.-№4. С.98-105.

- 43.Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2015. 352 с.
- 44.Прейгер Д. К. Продуктивні сили сільського господарства: умови відтворення і ефективного використання / Д. К. Прейгер // Економіка АПК, 2015. №5. С.20-21.
- 45.Ревуцька Н.В. Формування концепції інтелектуалізації бізнесу в сучасній парадигмі управління // Формування ринкової економіки: Збірник наук, праць. Спец, випуск: Економіка підприємства: теорія і практика. Ч. II. -К.: КНЕУ, 2018. - С. 543-548.
- 46.Саблук П. Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2015. - № 11 С .4-12.
- 47.Сахацький М. П. Аграрний маркетинг як складова соціально-економічного розвитку сільських територій. Економіка АПК. 2015. № 11 С .90-93.
- 48.Синякевич І. М. Менеджмент у виробничій сфері : навч. підручник / І. М. Синякевич, Є. І. Сенько, М. М. Огородник. – Львів, 2018. 284 с.
- 49.Статистичний збірник: Розподіл постійного населення Одеської області за статтю та віком на 1 січня 2019 року // Головне управління статистики у Одеській області, 2019.
- 50.Молнар О.С., Юртин М.В., Копосович М.Д. Укріплення матеріально-технічної бази аграрних підприємств та підвищення ефективності її впровадження. Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць. 2020. Вип. 11 (234). С. 98–102.
- 51.Качан Д. А., Свиноус І. В. Теоретико-методичні підходи до трактування поняття "матеріально-технічна база". Економіка та держава. 2018. № 6. С. 33-36. http://www.economy.in.ua/pdf/6_2018/9.pdf
- 52.Микитюк П. П. Управління системою забезпечення матеріально-технічними ресурсами в будівництві: монографія: Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 206 с.

- 53.Черненко В. Інноваційна праця та мотиваційні основи її розвитку // Україна: аспекти праці,- 2017.- №6. - С. 30-34.
- 54.51. www.minagro.gov.ua (Інтернет-сайт Міністерства аграрної політики України)
- 55.www.mlsp.gov.ua (Інтернет-сайт Міністерства праці та соціальної політики України)
- 56.Самородов В.Б., Тютюнникова І.А. Методика вибору оптимальних каналів розподілу в логістичній мережі. Східно-європейський журнал передових технологій. 2020. № 7 (43). С. 6-9.
- 57.Тарасюк Г.М. Управління проектами Київ: Каравела, 2019. 320с.
- 58.Гапон, В.; Барабаш, О. Моніторинг показників матеріально-технічного забезпечення закладів вищої освіти. Освітня аналітика України. 2021. № 1 (12). С. 39–54. DOI: 10.32987/2617-8532-2021-1-39-54.
- 59.Ареф'єва О. В., Вовк О. М., Посипайко Є. А., Інтенсифікація формування матеріально-технічного забезпечення підприємства в умовах неоіндустріальної модернізації. Економічний вісник, 2020, №2. С. 123-131.
- 60.Управління проектами: навч. посібник для студентів / І. І. Мазур [и др.]; під заг. ред. І. І. Мазура і В. Д. Шапіро. 6-е изд., Стер. М.: Видавництво «Омега-Л», 2020. 960 с.
- 61.Чухрай Н., Патора Р.. Інновації та логістика товарів. Л. : НУ "Львівська політехніка", 2021. 262 с.
- 62.Шимановська-Діанич Л.М., Іщейкін Т.Є. Дистриб'юторський підхід до управління розвитком підприємства. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки. 2024. №2. С. 99-105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2015_2_16.
- 63.Биба В.В., Махічева П.В. Матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств України. ПолтНТУ. Економіка і регіон. № 5 (66). 2017. С. 69-74.

64. Biznes. Kanały dystrybucji - definicja, struktura oraz przepływ w kanałach dystrybucji. URL: <http://dystrybucyjny.bloog.pl/id,338981168>
65. Encyklopedia Zarządzania. Kanał dystrybucji. URL: https://mfiles.pl/pl/index.php/Kana%C5%82_dystrybucji
66. Marketing. Studia. Dystrybucja - kilka pojęć. URL: http://sciaga.pl/tekst/51710-52-dystrybucja_kilka_pojec
67. Notatek. Dziedziny wiedzy. Nauki techniczne. Logistyka w przedsiębiorstwie. Kanał dystrybucji – definicja. URL: <https://notatek.pl/kanal-dystrybucji-definicja>
68. Słownik finansowy. Dystrybucja. URL: <http://www.findict.pl/slownik/dystrybucja>
69. Softserve Business Systems. URL: <https://www.softservebs.com/uk/upravlinnyadistributsiyeyu/>.
70. Strategie dystrybucji. URL: http://www.abcekononii.net.pl/s/strategie_dystrybucji.html